

BEŞİNCİ ÇAĞIRIŞ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MİLLİ MƏCLİSİNİN
XIV SESSİYASI İCLASININ

PROTOKOLU № 110

Milli Məclisin iclas salonu.
19 noyabr 2019-cu il.

İclasa Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin
*Sədri **O.Əsədov** sədrlik etmişdir.*

İclasda Milli Məclisin 99 deputatı iştirak etmişdir.

Qeydiyyat	(saat 12.03 dəq.)
İştirak edir	93
Yetərsay	83

İclasın gündəliyinə aşağıdakı məsələlər daxil idi:

1. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında”, “Uşaq hüquqları haqqında”, “Təhsil haqqında”, “Reklam haqqında” və “Məktəbəqədər təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (üçüncü oxunuş).

2. “Kinematografiya haqqında”, “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında”, “Nəşriyyat işi haqqında”, “Televiziya və radio yayımı haqqında”, “İctimai televiziya və radio yayımı haqqında”, “Telekommunikasiya haqqında” və “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Res-

publikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (üçüncü oxunuş).

3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (üçüncü oxunuş).

4. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (ikinci oxunuş).

5. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (ikinci oxunuş).

6. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində, “Uşaq hüquqları haqqında” və “Validəynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

7. Azərbaycan Respublikasının “Diaspor fəaliyyətində xidmətə görə” medalının təsis edilməsi ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasının orden və medallarının təsis edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

8. “Azərbaycan Respublikasının Hərbi-Dəniz bayraqları haqqında” və “Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

9. “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edil-

məsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

10. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

11. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

12. “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

13. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

14. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

15. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

16. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

17. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

18. “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında.

19. “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

20. “Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında.

21. “Lisenzialar və icazələr haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Aşağıdakı məsələlər müzakirə edilmişdir:

Gündəlik haqqında.

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Gündəlik qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.03 dəq.)

Lehinə 89

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 1

İştirak edir 90

Nəticə: Qəbul edildi

1. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında”, “Uşaq hüquqları haqqında”, “Təhsil haqqında”, “Reklam haqqında” və “Məktəbəqədər təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası

nın qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (üçüncü oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Aqiyə Naxçıvanlı, Fərəc Quliyev

Təklif: Qanun qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.08 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	97
Nəticə: Qəbul edildi	

2. “Kinematografiya haqqında”, “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında”, “Nəşriyyat işi haqqında”, “Televiziya və radio yayımı haqqında”, “İctimai televiziya və radio yayımı haqqında”, “Telekommunikasiya haqqında” və “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (üçüncü oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Qanun qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.08 dəq.)
Lehinə	88
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	2

İştirak edir
Nəticə: Qəbul edildi

90

3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (üçüncü oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Əli Hüseynli

Təklif: Qanun qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.09 dəq.)

Lehinə 96

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 96

Nəticə: Qəbul edildi

4. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Aqiyə Naxçıvanlı

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.11 dəq.)

Lehinə 99

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 99

Nəticə: Qəbul edildi

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.12 dəq.)
Lehinə	92
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

5. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Əli Hüseynli

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.13 dəq.)
Lehinə	96
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	96
Nəticə: Qəbul edildi	

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.14 dəq.)
Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

6. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində, “Uşaq hüquqları haqqında” və “Validəynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.14 dəq.)

Lehinə 93

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 93

Nəticə: Qəbul edildi

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.15 dəq.)

Lehinə 92

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 92

Nəticə: Qəbul edildi

7. Azərbaycan Respublikasının “Diaspor fəaliyyətində xidmətə görə” medalının təsis edilməsi ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasının orden və medallarının təsis edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının

Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Əli Hüseynli, Rafael Hüseynov

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.17 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	94
Nəticə: Qəbul edildi	

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.22 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	2
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

8. “Azərbaycan Respublikasının Hərbi-Dəniz bayraqları haqqında” və “Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Ziyafət Əsgərov

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.23 dəq.)
Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.24 dəq.)
Lehinə	99
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

9. “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Valeh Ələsgərov

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.25 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.27 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	97
Nəticə: Qəbul edildi	

10. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (ikinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Hadi Rəcəbli

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda əsas kimi qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.28 dəq.)
Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

Təklif: Layihə ikinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 12.30 dəq.)
Lehinə	99
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

11. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Əli Hüseynli, Qüdrət Həsənzadə, Fazil Mustafa, Tahir Kərimli, Ziyafət Əsgərov, Siyavuş Novruzov, Fəzail Ağamalı, Qənirə Paşayeva, Çingiz Qənizadə, Aytən Mustafazadə, Fərəc Quliyev

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 13.54 dəq.)

Lehinə 90

Əleyhinə 1

Bitərəf 0

Səs vermədi 1

İştirak edir 92

Nəticə: Qəbul edildi

12. “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 13.55 dəq.)

Lehinə 91

Əleyhinə 3

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir
Nəticə: Qəbul edildi

94

13. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin
Səsvermənin nəticələri (saat 13.56 dəq.)
Lehinə 93
Əleyhinə 1
Bitərəf 0
Səs vermədi 1
İştirak edir 95
Nəticə: Qəbul edildi

14. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin
Səsvermənin nəticələri (saat 13.56 dəq.)
Lehinə 90
Əleyhinə 0
Bitərəf 0
Səs vermədi 1
İştirak edir 91
Nəticə: Qəbul edildi

15. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.57 dəq.)
Lehinə	92
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

16. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.57 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

17. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 13.58 dəq.)

Lehinə 90

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 1

İştirak edir 91

Nəticə: Qəbul edildi

18. “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında.

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Qanun qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 13.59 dəq.)

Lehinə 91

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 1

İştirak edir 92

Nəticə: Qəbul edildi

19. “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 13.59 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

20. “Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında.

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Qanun qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 14.00 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

21. “Lisenzialar və icazələr haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin	
Səsvermənin nəticələri	(saat 14.01 dəq.)
Lehinə	90

Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	91
Nəticə: Qəbul edildi	

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin Sədri

O.ƏSƏDOV

MİLLİ MƏCLİSİN İCLASI

19 noyabr 2019-cu il. Saat 12.

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri
Oqtay Əsədov sədrlik edir*

Sədrlik edən. Xoş gördük, hörmətli millət vəkilləri!
Xahiş edirəm, qeydiyyatdan keçək.

Qeydiyyat	(saat 12.03 dəq.)
İştirak edir	93
Yetərsay	83

Çox sağ olun, yetərsay var. İclasımıza başlaya bilərik.
Bugünkü gündəliyimizdə 21 məsələ var. Gündəlik sizlərə
paylanıb. Xahiş edirəm, gündəliyə də münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.03 dəq.)
Lehinə	89
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	90
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, gündəlik təsdiq edildi.

Gündəlikdə birinci 10 məsələ üçüncü və ikinci oxunuş-
lardır, digər 11 məsələ isə cənab Prezidentin aprel ayında
imzaladığı fərmana uyğun olaraq hüquq sistemində is-
lahatlar ilə bağlı məsələlərdir.

Üçüncü oxunuş məsələlərdən başlayaq. Gündəliyin
1–3-cü məsələləri uyğunlaşdırma xarakterli qanun
layihələridir. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və infor-

masiyanın mühafizəsi haqqında”, “Uşaq hüquqları haqqında”, “Təhsil haqqında”, “Reklam haqqında”, “Məktəbəqədər təhsil haqqında” qanunlarda nəzərdə tutulan dəyişikliklər “Uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında” Qanuna uyğunlaşdırma məqsədi daşıyır. Aqiyə Naxçıvanlı, buyurun.

A.Naxçıvanlı, *Milli Məclisin Ailə, qadın və uşaq məsələləri komitəsinin sədri.*

Çox sağ olun, Oqtay müəllim. Gündəlikdə duran 1-ci və 2-ci məsələlər mahiyyətə eyni olduğu üçün hər ikisi haqqında məlumat vermək istərdim. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında”, “Uşaq hüquqları haqqında”, “Təhsil haqqında”, “Reklam haqqında”, “Məktəbəqədər təhsil haqqında” və “Kinematografiya haqqında”, “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında”, “Nəşriyyat işi haqqında”, “Televiziya və radio yayımı haqqında”, “İctimai televiziya və radio yayımı haqqında”, “Telekommunikasiya haqqında”, “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulan dəyişiklik “Uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 30 oktyabr tarixli Qanununa uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyır. Qanun layihəsi üçüncü oxunuşdadır. Xahiş edirəm, səs verəsiniz. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Fərəc Quliyev.

F.Quliyev. Təşəkkür edirəm. Cənab Sədr, hörmətli deputatlar, mən bu Qanuna, təbii ki, səs verəcəyəm və dəstəkləyirəm. Amma burada bir məsələyə münasibət bildirmək istəyirəm ki, nəzərə alınsın. Deməli, valideynlər və uşaq bağçalarında, körpələr evlərində işləyən müəllimlər bizə müraciət edirlər. Onlar deyirlər ki, bağça tərbiyəçiləri attestasiyadan keçirilmir. Məlumdur ki, orta

məktəb müəllimlərinin attestasiyadan keçirilməsi ciddi şəkildə irəliləyişə səbəb oldu. Məktəblərdə təhsilin inkişafı üçün ciddi addımlar atıldı. Amma uşaq bağçaları və körpələr evi üçün bunun tətbiq olunmaması narazılıq yaradır. Müraciətlərdə deyilir ki, son vaxtlar hökumətin bağçalarda, körpələr evində etdiyi dəyişikliklər təqdirəlayiqdir. Hamı razılıq edir. Lakin orada mexanizm yoxdur ki, tərbiyəçilər attestasiyadan keçsin. Uşaqlarla davranışda və sairdə müəyyən narazılıqlar yaranır. Məncə, attestasiyanın olması vəziyyətin yaxşılaşmasına xidmət edir. Hesab edirəm ki, bu, baxılması mümkün olan məsələdir. Mən bizim müvafiq komitənin rəhbərliyinə, komitə üzvlərinə və əlaqədar qurumlara müraciət edirəm ki, mümkündürsə, bu məsələ nəzərə alınsın. Oqтай müəllim, şərait yaratdığınıza görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Bu, başqa qanunla bağlı olan məsələdir. İsa Həbibbəylidən xahiş edirik, sonra məsələyə baxsın.

Əgər başqa təklif yoxdursa, xahiş edirəm, gündəliyin 1-ci məsələsinə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.08 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	97
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun.

Gündəliyin 2-ci məsələsinə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.08 dəq.)
Lehinə	88
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	2
İştirak edir	90
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Gündəliyin 3-cü məsələsi də bu qəbildən olan uyğunlaşdırmaadır. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə dəyişiklik edilməsi haqqında buyursun Əli Hüseynli.

Ə.Hüseynli, *Milli Məclisin Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu komitəsinin sədri*.

Çox sağ olun, hörmətli cənab Sədr. Hörmətli Aqiyə xanımın verdiyi məlumatların, əslində, davamı olaraq deyim ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsində uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında qanunvericiliyin pozulmasına görə sanksiyaların tətbiq olunması təklif olunur. İkinci oxunuşda əlavə təkliflər daxil olmamışdır. Deyə bilərəm ki, sanksiyalar bu inzibati xəyata tam adekvatdır. Həmkarlardan qanun layihəsinə ikinci oxunuşda səs vermələrini xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Başqa təklif yoxdursa, xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.09 dəq.)
Lehinə	96
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	96

Nəticə: Qəbul edildi

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Gündəliyin 4–10-cu məsələləri də ikinci oxunuşdur. 4-cü məsələ Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi barədədir. Dəyişikliklər cənab Prezidentin “Övladlığa götürmə sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Fərmanına əsasən uyğunlaşdırmalardır. Buyursun Aqiyə Naxçıvanlı.

A.Naxçıvanlı. Çox sağ olun, Oqtay müəllim. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində təklif olunan dəyişikliklər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 10 dekabr tarixli 393 nömrəli Fərmanına uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyır. Dəyişiklik övladlığa götürmə sahəsində idarəetmə mexanizminin, valideyn himayəsindən məhrum olmuş və övladlığa götürülən uşaqların, habelə onları övladlığa götürməyi arzu edən şəxslərin uçotunun təkmilləşdirilməsini, eləcə də övladlığa götürmə prosesində şəffaflığın təmin edilməsini, övladlığa götürülmüş uşaqların yeni ailələrdə yaşaması və inkişafı prosesinə nəzarətin gücləndirilməsini nəzərdə tutur. Bu qanun layihəsini, şübhəsiz ki, dövlət başçısının islahat proqramının tərkib hissəsi kimi də qəbul etmək olar. Bunun elektron hökumətin də inkişafına töhfə verəcəyini arzu edərdik. Qanun layihəsinin ikinci oxunuşudur. Hörmətli həmkarlarımdan xahiş edirəm ki, səs versinlər.

Sədrlik edən. Çox sağ olun. İkinci oxunuş olduğu üçün, xahiş edirəm, qanun layihəsinə əvvəl əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri

Lehinə

(saat 12.11 dəq.)

99

Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Əgər başqa təklif yoxdursa, qanun layihəsinə ikinci oxunuşda münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.12 dəq.)
Lehinə	92
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Gündəliyin 5-ci məsələsi Mülki Prosesual Məcəllədə dəyişiklik edilməsi barədədir. Bu da ikinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, əvvəlcə əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.13 dəq.)
Lehinə	96
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	96
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

İndi buyursun Əli Hüseynli.

Ə.Hüseynli. Çox sağ olun, cənab Sədr. Övladlığa gö-

türmə ilə bağlı 5-ci və 6-cı məsələlər Aqiyə xanımın məruzəsinin davamıdır. Bu cür məsələlər, bilirsiniz ki, nəticə etibarlı ilə sonda məhkəmə qərarı ilə öz həllini tapır. Həm Mülki Prosesual Məcəlləyə, həm də Mülki Məcəlləyə təklif olunan dəyişikliklər bu prosedurların şəffaf və sürətlə həyata keçirilməsindən ötrü hüquqi baza yaradır. Birinci oxunuşda başqa təkliflər daxil olmamışdır. İkinci oxunuşda səsə qoyulmasını xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, gündəliyin 5-ci məsələsinə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.14 dəq.)
Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Gündəliyin 6-cı məsələsi də məruzə olundu. İkinci oxunuşda əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.14 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

İndi 6-cı məsələyə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.15 dəq.)
Lehinə	92
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Gündəliyin 7-ci məsələsi Azərbaycan Respublikasının “Diaspor fəaliyyətində xidmətə görə” medalının təsis edilməsi ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasının orden və medallarının təsis edilməsi haqqında” Qanunda dəyişiklik edilməsi barədədir. Bu da ikinci oxunuşdur. Bu yursun Əli Hüseynli.

Ə.Hüseynli. Çox sağ olun. Hörmətli həmkarlar, mən bu barədə geniş məlumat vermişdim. Diaspor fəaliyyətinə görə medal Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər üçün nəzərdə tutulur. İlk dəfədir ki, bizdə belə bir medal təsis olunur. Çox mütərəqqi bir haldır. Medalın təsviri özündə Azərbaycanın dövlətçilik atributlarını əks etdirmişdir. Birinci oxunuş zamanı digər təkliflər daxil olmadı, həmkarlarımız bunu dəstəklədilər. Mən də həmkarlarımdan ikinci oxunuşda səs vermələrini bir daha xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Əvvəl qanun layihəsinə əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.17 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1

Sağ olun, qəbul edildi.

Yerdən. (*Eşidilmir.*)

Sədrlik edən. Yazılmışdın, amma sonra pozuldu.
Buyurun, Rafael Hüseynov.

R.Hüseynov. Hörmətli həmkarlar, Azərbaycanın milli təltifləri silsiləsinə daxil olan “Diaspor fəaliyyətində xidmətə görə” medalın təsis edilməsi və bunun ətrafında müzakirələrin ulu öndər, unudulmaz Heydər Əliyevin anım günü ərəfəsinə təsadüf etməsi, düşünürəm ki, çox qanunauyğun və rəmsizdir. Çünki müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu unudulmaz Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasına yeni dönmədə, müstəqilliyin bərpasından sonra rəhbərlik etməyə başladığı zamanlarda fəaliyyətinin başlıca istiqamətlərindən biri məhz Azərbaycan diasporunu formalaşdırmaq idi. Mən o hadisələrin əksəriyyətinin canlı şahidiyəm. Heydər Əliyev vaxtının son dərəcə məhdud olmasına baxmayaraq, səfərə çıxdığı xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıları mütləq toplayırdı, onlarla söhbət edirdi, onları birləşməyə və Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etməyə səsləyirdi.

Bu gün Azərbaycanda Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi varsa, bu, ulu öndərin vaxtında addım-addım apardığı fəaliyyətinin nəticəsidir. Bu Komitə yeni rəhbərliyinin dönmədə, bizim sabiq həmkarımız Fuad Muradovun fəaliyyəti nəticəsində yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub. Onun ardıcıl söyləri, müxtəlif ölkələrdəki səmərəli və əhəmiyyətli görüşləri nəticəsində xarici ölkələrdə, xüsusən Avropa ölkələrində olan diasporumuzdakı ikitirəliklər, anlaşılmazlıqlar, soyuqluqlar yavaş-yavaş ara-

dan qalxır. Mən inanıram ki, gələcəkdə Azərbaycan diasporu daha mütəşəkkil şəkil alacaqdır. Bu, eyni zamanda, gələcəkdə Azərbaycanın Avropada, dünyada daha böyük güc qazanması üçün yaranan mötəbər zəmindir.

Düşünürəm ki, yeni medalın təsis edilməsi son dərəcə gərəkli idi. Biz diaspor fəaliyyəti sahəsində xidmətləri olan ayrı-ayrı insanları dəyərləndirirdik. Azərbaycan dövləti onların bir sıra təmsilçilərini müxtəlif illərdə mükafatlandırmışdı. Lakin artıq bu sahədə xidmətə köklənmiş, yönəlmiş medalın olması son dərəcə əhəmiyyətli dir. Az müddət öncə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi ilə əlaqədar təsis edilmiş medalın müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılara təqdimatı mərasimlərində mən göürdüm ki, həmin medal xaricdə yaşayan soydaşlarımızda nə qədər böyük ruh yüksəkliyi yaradır. Ona görə düşünürəm ki, yeni təsis edilən medal diasporumuzun fəaliyyətinin daha da qüvvətlənməsinə, təmərküzləşməsinə müsbət təsirini göstərəcəkdir. Medalın təsviri, onun üzərində həm milli, həm də dünyəvi elementlərin nəzərə alınması son dərəcə yerində olan bir cəhətdir.

Mən bir məsələ ilə bağlı düşüncəmi bölüşmək istəyirəm. Çünki elə məsələlər var ki, onlarla əlaqədar mübahisə etmək, ayrı-ayrı mövqelər ifadə etmək olar. Amma elə məsələlər də var ki, onların heç bir mübahisəyə ehtiyacı yoxdur. Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəmiz var. Onun adı hər yerdə “Diaspor fəaliyyəti üzrə Dövlət Komitəsi” kimi işlənir. Bu qanun layihəsində də “Diaspor fəaliyyətinə görə xidmət medalı” yazılır. “Diaspor” deyilən söz yoxdur. “Diaspora” sözü var, yunan dilindən gəlir. Dünyanın bir çox dillərində bu söz qəbul edilir. Hamı da bunu “diaspora” kimi işlədir. İngilis və rus dillərində də

bu, “diaspora” kimi işlədilir. Bəli, “diaspor” sözü var. Bu, hidrokidlərə, kimya elmində qeyri-üzvi maddələrə verilən bir addır. Təbii ki, Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi hidrokidlərlə, kimyəvi elementlərlə deyil, xaricdə yaşayan soydaşlarla, həmvətənlərlə məşğul olur. Ona görə sözün orijinalı necədirsə, elə işlənməlidir. Düşünürəm ki, bu yanlışlığa son qoymaq lazımdır. Niyə Azərbaycan dili bu istisnayı eləməlidir? Niyə yanlış tətbiq eləməliyik? Medalın da, dövlət komitəsinin də adında dəqiq, orijinalda olduğu kimi, bütün dünyanın qəbul elədiyi kimi, “diaspor” deyil, “diaspora” yazılmalıdır.

Sədrlik edən. Sağ olun. Əgər başqa təklif yoxdursa, xahiş edirəm, gündəliyin 7-ci məsələsinə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.22 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	2
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

Qəbul edildi, sağ olun.

Gündəliyin 8-ci məsələsi “Azərbaycan Respublikasının Hərbi-Dəniz bayraqları haqqında” və “Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında” qanunlarda dəyişiklik edilməsi barədədir, ikinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, ikinci oxunuş olduğu üçün əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.23 dəq.)
-------------------------------	-------------------

Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Buyursun Ziyafət müəllim Əsgərov.

Z.Əsgərov, *Milli Məclis Sədrinin birinci müavini, Müdafiə, təhlükəsizlik və korrupsiya ilə mübarizə komitəsinin sədri.*

Çox sağ olun, hörmətli cənab Sədr. Hörmətli deputatlar, sizə məlum olduğu kimi, 2019-cu il aprel ayının 11-də “Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri Ali Baş Komandanının bayrağı haqqında Əsasnamə”nin və “Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri Ali Baş Komandanının bayrağının təsviri”nin təsdiq edilməsi barədə Fərman imzalandı. Bu məsələlər həmin Fərmanla tənzimləndiyinə görə, bu qanunlarda həmin məsələlərin tənzimlənməsinə artıq ehtiyac qalmır. Bu məsələdə dəyişikliyin mahiyyəti bundan ibarətdir. Ona görə sizi bu qanun layihələrinə səs verməyə dəvət edirəm. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.24 dəq.)
Lehinə	99
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

Qəbul edildi, çox sağ olun.

Gündəliyin 9-cu məsələsi “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Qanunda dəyişiklik edilməsi barədədir. Bu da ikinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.25 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

Qəbul edildi, çox sağ olun.

Buyursun Valeh Ələsgərov.

V.Ələsgərov, *Milli Məclis Sədrinin müavini, Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri.*

Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Yəqin müzakirə etməyə ehtiyac yoxdur. Ancaq xatırladım ki, biz “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Qanun qəbul etdikdən sonra İnzibati Xətalər Məcəlləsinə bununla əlaqədar əlavələr etdik və o əlavələr qəbul ediləndən sonra buna müvafiq olaraq “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Qanunda da müvafiq dəyişikliklər etməliyik. Bununla əlaqədar 5.5-ci maddədə qeyd olunur:

“Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi üzrə qiymətləndirici tərəfindən ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi sənədinə yalan məlumatların daxil edilməsinə yol verilmir”. Bu, bir əlavədir.

8.8-ci maddədə – “Strateji ekoloji qiymətləndirilmənin aparılması xüsusiyyətləri” adlanan hissəyə bir cümlə əlavə

edilir:

“Strateji ekoloji qiymətləndirilmə sənədi bu Qanunun 5.1-ci maddəsinə uyğun olaraq hazırlanır”. Bu cümlə var idi. İndi bir cümlə də əlavə olunur:

“Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə qiymətləndirici tərəfindən strateji ekoloji qiymətləndirilmə sənədinə yalan məlumatların daxil edilməsinə yol verilmir”.

Birinci oxunuşdan sonra hər hansı bir təklif, ya da irad bildirilməmişdir. Ona görə də hesab edirəm ki, səs verib qəbul edə bilərik. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Xahiş edirəm, 9-cu məsələyə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.27 dəq.)
Lehinə	97
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	97
Nəticə: Qəbul edildi	

Qəbul edildi, çox sağ olun.

Gündəliyin 10-cu məsələsi Əmək Məcəlləsində və “Məşğulluq haqqında” Qanunda dəyişiklik edilməsi barədədir, ikinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, əsas kimi münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.28 dəq.)
Lehinə	95
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	95

Nəticə: Qəbul edildi

Qəbul edildi, sağ olun.
Buyursun Hadi Rəcəbli.

H.Rəcəbli, *Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin sədri*.

Hörmətli Oqtay müəllim, hörmətli deputat həmkarlarım, Əmək Məcəlləsində və “Məşğulluq haqqında” Qanunda kiçik dəyişiklik edilir. Bunun da mahiyyətində elektron hökumət elementləri durur. Əmək Məcəlləsinin 9-cu maddəsinə kiçik bir əlavə, yəni “...habelə iş yerindən elektron qaydada arayışı...” sözləri əlavə olunur.

“Məşğulluq haqqında” Qanunun 31-ci maddəsinə isə belə bir müddəə, yəni “elektron informasiya sisteminin “Əmək müqaviləsi bildirişi” altsisteminə” sözləri əlavə olunur. Bu əlavələrin əsas məqsədi odur ki, biz elektron hökumət elementlərindən istifadə edəcəyik. Bu da şəffaflığa, məmnunluğa gətirib çıxaran məqamlardır. Xahiş edirəm, deputat həmkarlarım səs versinlər.

Sədrlik edən. Sağ olun. Xahiş edirəm, gündəliyin 10-cu məsələsinə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.30 dəq.)
Lehinə	99
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	99
Nəticə: Qəbul edildi	

Qəbul edildi, çox sağ olun.

İndi birinci oxunuşlar olan 11 məsələyə keçirik. Məh-

kəmə-hüquq islahatları haqqında qanun layihələrində dəyişikliklərdir. 1-ci məsələ “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunda dəyişiklik edilməsi barədədir. Buyursun Əli Hüseynli.

Ə.Hüseynli. Çox sağ olun, hörmətli cənab Sədr. Oqtay müəllim, bilirsiniz ki, bu layihələr paket şəklində daxil olub və cənab Prezidentin müvafiq fərmanının icrası ilə bağlıdır. Ona görə icazə versəniz, mən bütün məsələlərin mahiyyətini birgə təqdim edərdim və məhz birinci oxunuş olduğuna görə əsaslandırma ilə bağlı fikirlərimi hörmətli həmkarlarıma çatdırardım.

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Ə.Hüseynli. Hörmətli millət vəkili, bildiyiniz kimi, cənab Prezident bu ilin aprel ayında məhkəmə islahatlarının dərinləşdirilməsi haqqında çox mühüm bir fərman verdi. Həmin fərmanın icrası ilə bağlı işlər artıq görülməyə başlamışdır və qısa zaman çərçivəsində bu fərmanın müsbət nəticələrini həm hüquq ictimaiyyəti, həm də bütövlükdə, cəmiyyətimiz hiss etməkdədir. Eyni zamanda, fərmanın icrası ilə bağlı bizim də üzərimizə düşən bir sıra məsələlər var idi. Biz sessiyanın əvvəlində onların bir hissəsini müzakirə etmişik. Söhbət kommersiya məhkəmələrinin, yeni inzibati məhkəmələrin yaradılması ilə bağlı layihədən gedir.

Təqdim edilmiş sənədlər paketi isə qanunvericiliklə bizim üzərimizə düşən işlərin 2-ci mərhələsidir. Təxminən 11–12 normativ aktda əlavələr və dəyişikliklər təqdim edilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək istəyirəm ki, cənab Prezidentin fərmanında, həmçinin məhkəmə-hüquq islahatları ilə bağlı problemlərin aradan qaldırılması məsələsi öz əksini tapmışdır. Belə ki, məhkəmə təcrübəsində vahidliyin olmaması məhkəmələrdə qeyri-professional

münasibətlər üçün şərait yaradan amillərdən biridir. Fərqli məhkəmələrin oxşar işlərdə diametrik əks qərarlar qəbul etməsi nəticəsində də şikayət və kassasiya şikayətlərinin sayı artır, bəzi işlərə isə Ali Məhkəmədə bir neçə dəfə baxılırdı. Məhz bu cür problemlərin aradan qaldırılması üçün vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılması vacib bir məsələdir. Çünki vahid məhkəmə təcrübəsi oxşar hallarda əvvəllər verilmiş qərarlara əsaslanan tərəflərə məhkəmə mübahisəsində hansı qərarı verəcəyini əvvəlcədən təxmin etmək imkanı verir. Bu proqnoz əvvəlcədən məlum olduqda əsassız məhkəmə şikayətlərinin də qarşısı alınmış olur. Qeyd edim ki, bu, həm məhkəmə prosesinin iştirakçıları, həm də vəkillər üçün vacibdir. Eyni zamanda, hazırlanmış qanunlar paketində həm şaquli, həm də üfüqi səviyyədə daha vahid məhkəmə təcrübəsini təmin etmək üçün öz töhfəsini verəcək. Yəni məsələ şaquli vəziyyətdə aşağı məhkəmələrin Ali Məhkəmənin yaratdığı təcrübəyə uyğun qərarlar qəbul etməsi, üfüqi səviyyədə isə Ali Məhkəmənin özünün fərqli məhkəmə təcrübəsi yaratmasıdır. Yəni söhbət Ali Məhkəmənin tərkiblərinin bir-birinə zidd olmayan, oxşar işlər üzrə fərqli qərarlar qəbul etməsi məsələsi idi. Bax, bu iki ziddiyyətli məsələnin aradan qaldırılması üçün vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılması çox vacibdir.

Ali Məhkəmə, həmçinin apellyasiya məhkəmələrinin Ali Məhkəmə Plenumunun məhkəmə təcrübəsinin izahatı ilə bağlı qərarlarına zidd olan və Ali Məhkəmənin təcrübəsindən uzaqlaşmaq üçün kifayət qədər əsaslandırılmayan qərarlarını ləğv etmək səlahiyyətinə də malikdir. Qanunvericilikdə təklif olunan düzəlişlərdə olan müddəa bir tərəfdən aşağı məhkəmələri Ali Məhkəmənin izahatlarını rəhbər tutmağa məcbur edəcək, digər tərəfdən, Ali

Məhkəmənin Apellyasiya Məhkəməsinin əsaslandırılması ilə razılaşdığı hallarda isə Ali Məhkəmə məhkəmə praktikasının inkişafı üçün əvvəllər qəbul edilmiş izahatlarına düzəliş edəcək. Bax, layihədə bu problemin də həlli nəzərdə tutulmuşdur.

Ali Məhkəmənin özündə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək üçün prosessual məcəllələrə belə bir müddəə daxil edilir ki, Ali Məhkəmənin bir tərkibi hər hansı bir kateqoriyada əvvəllər mövcud olan praktikadan uzaqlaşmağı zəruri sayırsa, onun da daxil olduğu məhkəmə orqanının bütün tərkibinə yenidən baxılması üçün mübahisəli hüquqi məsələ qaldırır və kollegiyanın bu hüquqi məsələ ilə bağlı qəbul etdiyi qərar Ali Məhkəmənin bütün üzvləri üçün məcburi olacaqdır.

Bu qanun layihələrinin həll etdiyi vacib məsələlərdən biri də məhkəmədə sistem çatışmazlığının aradan qaldırılmasıdır. Belə ki, Ali Məhkəmənin məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi zamanı məhkəmələrin fəaliyyətində sistem pozuntuları aşkar edildiyi hallarda bu məsələni plenumda nəzərdən keçirdiyini, aşkar edilmiş pozuntuların yol verilməzliyini göstərən müvafiq izahatı qəbul etməsi vacibdir. Plenum tərəfindən müvafiq aydınlaşdırma qəbul edildikdən sonra Ali Məhkəmə sistematik pozuntuların aşkar olunduğu ərazidə məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqini təşkil edir. Amma monitorinqin nəticələri, təbii ki, gələcəkdə Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən hakimlərin fəaliyyəti qiymətləndirilərkən nəzərə alınacaqdır.

Eyni zamanda, bu paket sənədlərdə məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə əlaqədar məhkəmə prosesində iştirak edən şəxslərin hüquqları da genişləndirilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək istəyirəm ki, bu qanunlar paketi mövcud olan dövlət, məhkəmə, tibb müəssisələri ilə yanaşı, özəl

məhkəmə ekspertizası institutları yaratmağı da nəzərdə tutur. Qanun özəl məhkəmə ekspertizası üçün tələblərin, xüsusi məhkəmə ekspertizası ilə məşğul olmağa icazə verən sertifikatın alınması qaydasını müəyyən edir. Bu sənəd Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən veriləcəkdir. Mülki işlər, inzibati işlər və inzibati işlərə dair xətlər üzrə məhkəmə prosesinin iştirakçıları öz təşəbbüsləri və öz hesabları ilə dövlət məhkəmə ekspertiza müəssisələrində və özəl məhkəmə ekspertizasının ekspertlərinə tapşırıqlar verə, nəticələri məhkəməyə təqdim edə biləcəklər. Amma bildirməliyəm ki, cinayət işlərində məhkəmə ekspertizası yalnız dövlət tərəfindən həyata keçiriləcəkdir.

Hörmətli həmkarlar, bu paket sənədlərin, qanunların qəbulu, əlbəttə ki, məhkəmə-hüquq sistemində indi söyləyəcəyim dəyişikliklərə gətirib çıxarmalıdır. Buna ümid olunur, həm də burada bir əminlik var.

Ali Məhkəmə tərəfindən vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması mexanizminin yaradılması məhkəmələrdə qeyri-prosessual münasibətlər üçün şərait yaradan amillərin məhdudlaşdırılmasını, məhkəmələrin ziddiyyətli qərarlar qəbul etməsini istisna etməlidir. Məhkəmələrin fəaliyyətində sistem çatışmazlıqlarının aşkar edilməsi və qarşısının alınması mexanizmləri yaradılmalıdır. Bu layihələrin qəbul edilməsi özəl məhkəmə ekspertiza institutunun yaradılmasına rəvac verəcəkdir. Proses iştirakçılarına alternativ ekspert rəyi almaq üçün səlahiyyət verilir. Həm təcrübəli, özəl mütəxəssislərin cəlb edilməsi yolu ilə, həm də bu sahədə rəqabətin yaranması səbəbindən məhkəmə ekspertizasının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması gözlənilir. Məhkəmə ekspertizasının keçirilməsi müddətinin dəqiqləşdirilməsi nəticəsində bəzi kateqoriyalı işlərə baxılması müddəti də azalacaqdır.

Hörmətli həmkarlar, bir daha vurğulamaq istəyirəm ki, bu qanun layihəsi cənab Prezidentin müvafiq fərmanının icrası ilə bağlıdır. Fərmanda qeyd olunmuşdur ki, 2–3 ay ərzində qanun layihələri hazırlanıb cənab Prezidentə təqdim olunsun. Sonrakı mərhələdə bir sıra ictimai müzakirələr keçirildi, qanunvericilik təşəbbüsü subyekti ilə İşçi qrupu arasında təmaslar davam etdirildi və bizə belə bir vacib layihə təqdim olundu. Fürsətdən istifadə edib, qeyd etmək istəyirəm ki, məhkəmə-hüquq islahatlarının dərinləşdirilməsi ilə bağlı fərmanın icrası ilə əlaqədar gələcəkdə də yeni, böyük qanunlar paketinin təqdim olunması nəzərdə tutulur. Amma hazırda bu qanunların qüvvəyə minməsi ilə bağlı müddət bir qədər qısamdır. Yəni 2020-ci il yanvar ayının 1-nə nəzərdə tutulmuşdur. Ona görə də hörmətli həmkarlarımdan bu məsələnin vacibliyini və zərurətini nəzərə alaraq, birinci oxunuşda səs vermələrini xahiş edirəm. Ümidvaram ki, biz həm sizin verəcəyiniz təkliflər, həm də İşçi qrupu ilə əməkdaşlıq nəticəsində ikinci və üçüncü oxunuşlarda qanun layihəsini daha da təkmil edəcəyik. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Çox sağ olun. Ona görə deyirəm ki, bu, birinci paketdir. Sonra davamı da olacaq. Buyursun Qüdrət Həsənquliyev.

Q.Həsənquliyev. Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Hörmətli həmkarlar, hörmətli media nümayəndələri! Mən son vaxtlar hüquq islahatları istiqamətində aparılan işlərin üzərinə kölgə salmadan bəzi məsələlərə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Prezidentin 2019-cu il 3 aprel tarixli “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərmanında qeyd olunur ki, cəmiyyətdə yüksək nüfuza malik ədalət mühakiməsinin formalaşdırılması prosesini sürətləndirmək məqsədi ilə məhkəmə icraatının effektivliyi yüksəldilməli, süründürməçiliyin və digər

neqativ halların aradan qaldırılması üçün görülən tədbirlər gücləndirilməlidir. Bu gün bizə təqdim olunan dəyişiklikləri, ümumən, müsbət qiymətləndirsəm də, düşünürəm ki, biz bu cür dəyişikliklərlə qarşıya qoyulan vəzifəni tam yerinə yetirə bilməmişik. Ciddi islahatlara ehtiyac var. Məsələn, Konstitusiyanın 131-ci maddəsində qeyd olunur ki, Ali Məhkəmə kassasiya qaydasında ədalət mühakiməsini həyata keçirir. Bir də prosessual qanunvericilik ölkənin yeni Konstitusiyası qəbul olunmadan öncə – 2000-ci ildə qəbul olunub. Əslində, yeni Konstitusiya qəbul olunandan sonra bizim prosessual qanunvericiliyə, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə, Mülki Prosessual Məcəlləyə dəyişikliklər edilməli idi. Amma bu dəyişikliklər edilməyib. Orada əlavə kassasiya qaydasında “icraat” adlı məhkəmə mərhələsi Konstitusiya ilə nəzərdə tutulmasa da, qanunla Ali Məhkəmənin Plenumuna belə bir səlahiyyət verilib ki, Ali Məhkəmə kassasiya qaydasında qəbul etdiyi qərarları Plenumda ləğv eləsin. Plenum yalnız mövcud Konstitusiyaya görə məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi ilə məşğul olmalıdır. Kassasiya instansiyasından sonra vətəndaş, yəni tərəflər Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin V hissəsinə əsasən məhkəmə aktının Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğunluğunun yoxlanması məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilər, yaxud birbaşa Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət etməlidir. Burada Ali Məhkəmənin qərarından söhbət gedir.

Bununla yanaşı, məhkəmə süründürməçiliyinə son qoymaq üçün də müəyyən islahatlar aparılmalıdır. Çox təəssüf ki, bizdə “məhkəmə süründürməçiliyi” deyiləndə çox vaxt prosessual müddətlər nəzərdə tutulur. Yəni bir ay ərzində görülməli iş 15 günə endirilirsə, belə hesab olunur

ki, guya bu, məhkəmə süründürməçiliyinə qarşı görülən tədbirlərdir. Amma əslində, məhkəmə süründürməçiliyi məhkəmə prosesində işlərin uzadılmasıdır. Bizim Mülki Prosesual Məcəllənin 416-cı maddəsində qeyd olunur:

“Kassasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən maddi və prosesual hüquq normalarının düzgün tətbiq edilməsini yoxlayır”.

Lakin ədalət mühakiməsi fəlsəfəsinə görə, hər 3 məhkəmə instansiyası işə mahiyyəti üzrə baxmalıdır. Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin III hissəsinin 4-cü bəndinə görə, məhkəmə aktlarının qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması Konstitusiyaya Məhkəməsinə aiddir. Yəni bu, yeni Konstitusiyaya qəbul olunan sonra məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması yalnız Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid edilib. Bizdə isə Ali Məhkəmə kassasiya qaydasında işə baxır və işi yenidən Apellyasiya Məhkəməsinə qaytarır və göstəriş verir ki, məsələn, normalar düzgün tətbiq olunmayıb, siz buna yenidən baxın. Əgər o norma düzgün tətbiq olunmayıbsa, Ali Məhkəmə işə mahiyyəti üzrə baxıb, həmin normanı düzgün tətbiq etməlidir. Beləcə, bu məsələyə Ali Məhkəmənin qərarı ilə yekun vurulmalıdır. Amma çox təəssüf ki, dediyim kimi, burada məhkəmə süründürməçiliyi baş verir. Ona görə də Mülki Prosesual Məcəllənin 406-cı maddəsi dəyişdirilməlidir. Mülki Prosesual Məcəllənin 417.1.3-cü maddəsinə görə, kassasiya məhkəməsi işi təkrar baxılması üçün Apellyasiya Məhkəməsinə qaytara bilər. Bu da, qeyd etdiyim kimi, süründürməçiliyə yol açan normadır. Əslində, Ali Məhkəmə səhvə yol verdikdə işi geri qaytarmamalı, həmin səhvi özü düzəltməlidir.

Hörmətli həmkarlar, Prezidentin məlum fərmanı ilə

qarşıya qoyduğu məqsədə çatmaq üçün biz hakimlərin tam müstəqilliyinə nail olmağa çalışmalıyıq. Konstitusiya Məhkəməsinin, Ali Məhkəmənin, Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri Prezidentin təqdimatı ilə Milli Məclis tərəfindən təyin olunurlar. Belə olduğu halda, onları Məhkəmə-Hüquq Şurası intizam məsuliyyətinə cəlb etməklə necə hakimlikdən kənarlaşdırıla bilər? Konstitusiyanın 128-ci maddəsinin IV hissəsinə görə, “hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılması təşəbbüsünü hakimlər cinayət törətdikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin rəyi əsasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qarşısında irəli sürə bilər”.

Amma hazırda belə görünür ki, Konstitusiyanın ruhuna zidd olaraq hakimi intizamsızlığa görə vəzifədən çıxarmaq daha asandır, nəinki cinayət törətməyinə görə. Ona görə də “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunu da dəyişməliyik. Hakimlər ya 70 yaşa qədər, ya da ömürlük təyin olunmalıdırlar. Onların yalnız cinayət törətdikdə vəzifədən kənarlaşdırılması qanunla müəyyən olunmalıdır.

Bundan əlavə, Məhkəmə-Hüquq Şurası yalnız hakimlərdən təşkil olunmalıdır. Mən bu məsələni dəfələrlə qaldırmışam ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri hökumətin bir üzvü ola bilməz. Çünki Konstitusiyaya görə, Azərbaycanda dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərin bölüşdürülməsi prinsipi əsasında həyata keçirilir. Əgər məhkəmə hakimiyyəti dövlət hakimiyyətinin bir qanadırsa, digər qanadın nümayəndəsi başqa bir hakimiyyətin qanadını idarə edən, hakimləri işə qəbul edən, işdən çıxaran, təltif edən bir orqanın başında dayana bilməz.

Sonda, hesab edirəm, hakimlərin iqtisadi müstəqilliyi məsələsinə də yenidən baxmalıyıq. Əvvəllər bildirdik ki, hakimlərin evləri yoxdursa, onların mənzillə təmin

olunması qanunvericilikdə var idi. Bu müddəə çox təəssüf ki, qanunvericilikdən çıxarıldı. Amma hesab edirəm ki, əgər hakimin evi yoxdursa, o, mənzillə təmin olunmalıdır, ona xidməti avtomobil verilməlidir. Hakimlərin həyatını layiqincə, ən azı müasir qiymətlərə uyğun təmin etmək üçün, mən düşünürəm ki, onlara 10 min manat məbləğində maaş verilməlidir.

Bir məsələyə də diqqət yetirmək istəyirəm və bununla fikrimi yekunlaşdıracağam. Hörmətli Əli müəllim məhkəmə ekspertizası ilə əlaqədar olaraq qeyd etdi ki, cinayət işlərində yalnız dövlət ekspertizasından istifadə olunur. Amma bu Qanunun 23-cü maddəsində bu barədə xüsusi bir qeyd yoxdur. Sadəcə, qeyd olunur ki, “məhkəmə-tibb (məhkəmə-psixiatriya), məhkəmə-ballistik, məhkəmə-partlayış-texniki, pul nişanları və qiymətli kağızların, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının, güclü təsir edən zəhərli maddələrin, dərman vasitələrinin məhkəmə ekspertizaları yalnız məhkəmə ekspertizası idarələri tərəfindən həyata keçirilir”.

Yəni sual yaranır ki, yerdə nə qaldı? Yadımdadır ki, uşaqlar barmaqlarını tutub, deyirdilər ki, bu vurdu, bu gətirdi, bu bişirdi, bu yedi, vay, duzuluya heç nə qalmadı. İndi bu müstəqil ekspertizalara nə qalır? Sözün doğrusu, bəlli deyil. Belə çıxır ki, təkcə mülki işlər üzrə, mühasibat məsələləri ilə əlaqədar ekspertizaların keçirilməsinə ehtiyac var. Amma Prezidentin fərmanında xüsusi qeyd olunmayıb ki, yalnız mülki işlər üzrə müstəqil ekspertizalar fəaliyyət göstərə bilər. Düşünürəm ki, bununla bu çərçivəni daraltmağın heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Biz bilirik ki, bir çox hallarda məhkəmələrdə ekspertlərin, xüsusilə də dövlət ekspertizasının bitərəf və ədalətli olmasına dair ciddi şübhələr yaranır. Buna görə də

alternativ ekspertizaların yaranmasına çox böyük ehtiyac var. Misal üçün, məhkəmə psixiatriya ekspertizası – əgər şəxs stasionar müalicə üçün xəstəxanada yatmayacağına, qalan bütün məsələlərlə bağlı biz müstəqil ekspertizaların, alternativ ekspertlərin, xüsusilə də özəl müəssisələr kimi yaranmasına imkan verməliyik. Komitədə müzakirələr zamanı dedilər ki, guya bəzi aparatlar çox bahadır. Əgər hansı isə sahibkar o bahalı aparatı alıb gətirəcəksə, qoy, alsın. Niyə biz o sahibkara görə narahat oluruq? Sahibkar gətirəcək və sonra da ekspertiza keçirib pul qazanacaq. Diqqətinizə görə çox sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Fazil Mustafa.

F.Mustafa. Hörmətli Sədr, hörmətli millət vəkilləri! Ölkə Prezidentinin 2019-cu il 3 aprel tarixli fərmanı 13 maddədən ibarətdir və çox güman ki, həmin maddələr bundan əvvəlki dövrdə hansı islahatların həyata keçirilməsini ehtiva edərək hazırlanan müəyyən konsepsiya əsasında sistemləşdirilibdir. Elə bu fərmanda nəzərdə tutulan məsələləri uzatmadan həyata keçirmək mümkün olsa idi, Azərbaycanda mükəmməl məhkəmə islahatlarına keçirilərdi. Bu gün bizə təqdim olunan sənəddə məhkəmə islahatına aid bir məsələdən söhbət gedir. O da özəl ekspertlərin yaradılmasıdır. Çünki fərmanda bu nəzərdə tutulubdur. Ali Məhkəmənin Plenumu ilə bağlı məsələlər isə, hesab edirəm ki, bir az sözlərdən ibarət genişləndirilmiş əlavələrdir. Çünki Ali Məhkəmənin Plenumuna verilən səlahiyyətində Konstitusiyanın 131-ci maddəsinə uyğun olaraq qeyd olunur ki, o, məhkəmə təcrübəsinə dair məsələlər üzrə məhkəmələrə izahatlar verir. Bu izahatların içində istər 1 illik monitorinqlə, istərsə də başqa metodla təcrübəni öyrən, bunun heç bir fərqi yoxdur. Ona görə də bunun, sadəcə, “islahat” adı ilə təqdim olunması, mənəcə,

bir az, məntiqli görünür. Əgər biz daha çox Ali Məhkəmə, yaxud da məhkəmə sistemində islahatlar keçirmək istəyiriksə, deyə bilərəm ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində bizim məhkəmələrə aid xeyli işlərə baxılır və qanunsuz hesab edilən kifayət qədər işlər var. Bunun səbəbi nədir? Bunun səbəbi odur ki, ya bizim hakimlər öz qanunlarımızı Avropadakılardan aşağı səviyyədə bilirlər, ya da ki, biz Avropadan hakim gətirməliyik, onlar da burada məhkəmə qərarlarını qəbul etsinlər.

Maraqlıdır ki, birinci instansiya qərar qəbul edir, səhvdirsə, onu Apellyasiya Məhkəməsi düzəldir və onlar cəzalandırılırlar. Apellyasiya Məhkəməsi səhv qərar qəbul edirsə, Ali Məhkəmə bu səhvi düzəldir. Ali Məhkəmə səhv edirsə, bunu Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi düzəldir. Demək, Ali Məhkəmənin bir səhvinə cəzalandırma mexanizmi yoxdur. Yəni bu, tarixin arxivinə verilir ki, səhv olub. Amma qalanların cəzalandırma mexanizmi nəzərdə tutulur. Bunun üzərinə gəlmək, mənəcə, daha doğru olar.

Digər tərəfdən, məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 41.2-ci maddəsində göstərilir ki, bu cəza sosial ədalətin bərpasına, tərbiyəvi xarakter daşıyan məsələlərə daha çox yönəlməlidir. İndi təsəvvür edin, bizdə ağır cinayətlərə dair işlərə Ağır Cinayətlər Məhkəməsində baxılır. Deyək ki, bu, zonalara bölünüb. Ağır cinayətlərə dair məhkəmələr Gəncədə, Naxçıvanda, başqa yerlərdə var. Əgər Qusarda bu kateqoriyadan cinayət işinə baxılmalıdırsa, buna Bakıda baxılır. Bunun tərbiyəvi əhəmiyyəti o olar ki, orada ictimaiyyət də iştirak etsin. Amma tutaq ki, Bakıda keçirilən məhkəməyə ancaq valideyn gələ bilər. O zaman məhkəmədə maraqlı olan bir neçə şəxs, zərərçəkmişin yaxınları proses uzaqda olduğuna görə orada iştirak etmək

imkanına malik olurlar. Bəs bunun tərbiyəvi əhəmiyyəti necə olur? Ona görə də hesab edirəm ki, böyük ictimai təhlükə törətməyən, az ağır və ağır cinayətlərə dair işlərə rayon məhkəmələrində bir hakimin iştirakı ilə baxılmasını məqsədəuyğun saymaq olar. Qanunvericilikdə buna baxmaq lazımdır. Onlardan şikayət olanda isə Apellyasiya Məhkəməsində 3 hakimdən ibarət tərkibdə, kassasiya instansiyasında isə 5 hakimin iştirakı ilə baxıla bilər. Hesab edirəm ki, bu kimi məsələlər süründürməçiliyin də müəyyən dərəcədə qarşısını almış olar.

Ekspertiza məsələsi ilə bağlı söyləmək istəyirəm ki, həqiqətən də, özəl ekspertizanın yaranması vacibdir. Fərmanda, həmçinin özəl icranın yaranması göstərilib. Bunlar niyə göstərilibdir? Çünki rəsmi ekspertiza qurumlarına güvən müəyyən dərəcədə azalıb. Artıq vətəndaşa, zərərçəkmişə, yaxud maraqlı tərəfə imkan verilir, öz pulu ilə sifariş versin, hansı isə bir sübutun arxasında doğru ekspert rəyini əldə etsin ki, sabah ağır cinayətlə məhkum olunmasın. Belə bir vəziyyətdə özəl ekspertizanın məhdudlaşdırılmasının bir mənası olmur. Elə bil, dövlət ali təhsilinə böyük imtiyazlar verirsən ki, filan yerlərdə işləyə bilər, amma özəl ali təhsili bu imtiyazdan məhrum edirsən. Mən də deputat həmkarım Qüdrət Həsənquliyevin fikri ilə razıyam ki, bu müddəada buna eyni hüquqların verilməsi lazımdır. Onsuz da şəhadətnamə tələb olunur. Xüsusi şəhadətnamə varsa, niyə də bunu etməyəsən.

Əli müəllim, burada ekspertizanın təyinatında ifadə olunan məsələ ilə bağlı, verilir ki, məhkəmə ekspertizasının tərifində xüsusi bilgilərə ehtiyac duyulur. Amma ekspertin tərifində zəruri bilgilər nəzərdə tutulur. O zəruri bilgi qeyri-müəyyəndir. Xüsusi bilgi odur ki, hüquqşünas ola bilərsən, amma kriminalist deyilsənsə, bu prosədə hər

hansı bir şəkildə funksiyanı yerinə yetirmək imkanına sahib deyilsən.

Ümumiyyətlə, mən də hesab edirəm ki, məhkəmə islahatlarında hakimlərin sosial vəziyyətinin düzəlməsi və başqa məsələlər öz həllini tapmalıdır, hakimlərə minimum 10 min manat məbləğində əmək haqqı verilməlidir, hakimlərin bütün təminatı olmalıdır. Səbəbi odur ki, əgər rüşvət alınmasını istəmiriksə, mütləq təminat verməliyik. Bu problem həll olunsun. Amma digər tərəfdən burada söhbət təkcə vətəndaşın problem yaşamasından deyil, dövlətin yükünün azalmasından gedir. Diqqət edin, 2017-ci ildə Rusiya Federasiyasında 200 mindən artıq adam məhkəmələr tərəfindən real azadlıqdan məhrum edilmə cəzasına məhkum olunmuşdur. İndi Rusiyada düşünürlər ki, bu 200 min necə 10 faiz azaldılsın. Yəni bir məhbusun saxlanması büdcəyə 6–7 min avroya başa gəlir. 10 faiz azalanda büdcəyə 150 milyon qənaət olunur. Bizim həbsxanaların böyük əksəriyyəti narkomaniya, narkotik maddələrin istifadəsi, yaxud da satışı ilə bağlı tutulan insanlardır. Təqribən 60 faiz o kateqoriyadan olan insanlara aiddir. Niyə onları çox vaxt həbsxanaya göndərirlər? Çünki müalicə infrastrukturuna yoxdur. Hüquq-mühafizə orqanları da qınanmalı deyil. Bu adam cəmiyyətdən təcrid olunmalıdır, lakin o, xəstədir, müalicə almalıdır. İnfrastruktur olmadığına görə onu həbsxanaya göndəririk, o da orada sağlam qalan 30 faizi narkomaniyaya yoluxdurur. Bundan sonra həbsxanadan sağlam adamın çıxması mümkün olmur. Əgər biz ölkədə hüquq sahəsində, məhkəmə-hüquq sistemində ciddi islahatlara nail olmaq istəyiriksə, mütləq bu problemi həll etməliyik.

Biz hakimlərin çoxluğuna əvvəldən fikir veririk. Müxtəlif məhkəmə instansiyalarında, baxırsan ki, hər

hansı bir şəkildə 3 hakim iştirak edir. Tutaq ki, birinci instansiya məhkəməsində böyük ictimai təhlükə törətməyən az ağır cinayətlərə 1 hakim baxır. Ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə 3 hakimin iştirakı ilə baxılır. Apellyasiya şikayəti olanda 1 hakimin iştirakı ilə baxılan işə 3, kassasiya instansiyasında 3 hakimin iştirakı ilə baxılır. Burada ancaq 1 hakimin üzərində məsuliyyət qalır. Heç birinin rəyi yoxdur, ya da rəy varsa, bu, çox nadir hallarda olur. Ona görə biz bu sistemi də təkmilləşdirməliyik. Hakimlərin üçü də bu məsələdə mütləq rəyi ilə özünü ifadə etsin ki, iş ilə tanışdır. Çox vaxt 2 hakim heç işi oxumur, çünki məsuliyyəti birinci hakim daşıyır. Ona görə də sistemli islahatların aparılması vacibdir. Biz imitasiya üçün məhkəmə-hüquq islahatlarına baxsaq, ölkədə bu problemin həlli istiqamətində vətəndaşların narazı qaldığı problemləri həll edə bilməyəcəyik. Bu, məhkəmə süründürməçiliyidir və məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı problemlərdir. Hesab edirəm ki, bu istiqamətdə köklü, sistemli dəyişikliklər aparılmalıdır. Bu prosesə Milli Məclisin potensialı da cəlb olunmalıdır. Nə qədər müzakirələr getdi. Mən xatırlamıram, Milli Məclisin üzvlərindən bilmirəm, bəlkə kimsə bir komitədə iştirak etdi. Amma heç bir yerə dəvət olunmadılar. Bir fikir söyləyən yoxdur ki, bəlkə ixtisasca hüquqşünas olan deputatların faydası olar? Bu, Prezidentin fərmanıdır, əlavə təkliflər verildəndə bunun icraya nə ziyanı ola bilər? Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Tahir Kərimli.

T.Kərimli. Təşəkkür edirəm, hörmətli Sədr. Hörmətli deputatlar, öncə demək istəyirəm ki, məndən əvvəl çıxış edən Qüdrət bəyin və Fazil bəyin dedikləri ilə tam razıyam. Komitədə də faydalı müzakirə olunub, onları tək-

rar etmək istəmirəm. Mən də bu islahatların mahiyyətini anlamağa çalışıram. Konkret təkliflər var. Komitədə Ali Məhkəmənin, Ədliyyə Nazirliyinin nümayəndələri ilə çox faydalı müzakirə olundu. Başa düşə bilmədiyim bir sıra məsələlər var. Mənə elə gəlir ki, biz “islahatlar” adı altında bütün hüquq sistemlərini, anqlo-saks, kontinental hüquq, Amerikanın hüquq sistemlərini bir-birinə qarışdırırıq.

Mənim bir məsələ ilə bağlı sualım var. Deyək ki, sabah Ali Məhkəmə müəyyən izahat verdi və bununla bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayət olundu. Konstitusiyaya Məhkəməsi bu izahatı rəhbər tutacaq, yoxsa təftiş edəcək? Bayaq həmkarlarım da dedi. İndi demək olar ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin məqsədi qanunlara, Konstitusiyaya riayət edilməsini gözləməkdir və sair. Dediym odur ki, biz Konstitusiyaya Məhkəməsinə kontinental sistemə uyğun yaratmışıq. Amerikada bu funksiyanı Ali Məhkəmə yerinə yetirir. Anqlo-saks sistemlərində isə, ümumiyyətlə, ibtidai istintaqlar yoxdur, birbaşa məhkəmə istintaqı aparılır. Yeri gəlmişkən, biz islahatlar aparmaq haqqında deyirik, eyni zamanda, bir çox paralel strukturların ixtisarından danışmaq istəyirik. Respublikada vahid istintaq komitəsinin əvəzinə 8 istintaq komitəsi var. Bu kimə lazımdır? Mən başa düşə bilmirəm. Doğrudan da, prokurorluq bu qədər istintaq orqanlarının üzərində səmərəli nəzarəti necə həyata keçirə bilər? Bu, bir möcüzədir. Ona görə də mən bəzi şeyləri anlamağa çalışıram.

Burada sovet dövründən qalma bir ənənə də var. Misal üçün, o dövrdə ayrı-ayrı sahələr üzrə qanunvericiliyin əsasları var idi. Rus dilində belə səslənirdi: “Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о труде” Hamı onu məhkəmələrdə, orqanlarda rəhbər kimi qəbul edirdi. İndi biz deyirik, elə qərarlar, izahatlar qəbul

edək ki, onlar bütün istintaq, məhkəmə orqanları üçün məcburi olsun. Bu təkliflərə əsasən monitoring aparılacaq ki, Ali Məhkəmənin bu izahı, qərarı necə yerinə yetirilib. Vahid məhkəmə təcrübəsi ümumiləşdirilməlidir. Bunlar monitoringdə mənfi rəy alan hakimlərin attestasiyası zamanı nəzərə alınacaq.

Hər bir hakim qanuna tabedir, vicdanı ilə qərarlar qəbul edir. Biz onu necə məhdudlaşdırıb bilərik, mən bilmirəm. Axı cəzanın fərdiləşdirilməsi var. Misal üçün, bir fakt gətirirəm. Cinayət Məcəlləsinin 63-cü maddəsinə əsasən sui-qəsd və yaxud cinayətə cəhd, bir qədər qısaltılmış şəkildə deyim, Cinayət Məcəlləsinin xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş həmin cinayətlər üzrə yuxarı sanksiya həddinin dördüdə üçündən artıq olmamalıdır. Rayon məhkəməsi bu qərarı qəbul edir, üstəlik, bu, qanuna əsasən ağırlaşdırıcı, yüngülləşdirici halları da nəzərə alınır. Bu zaman qanunda olan hallar da nəzərə alınarsa, bilmirəm, bu ümumiləşdirmədə, Ali Məhkəmədə hansı qərar qəbul ediləcək? Bu nə təsislər olunacaq? On cür, yüz cür belə qərarlar qəbul olunacaq. Maraqlıdır ki, hər hansı bir maddənin dispozisiyasında bu o qədər önəm daşımır.

Yaxud, deyək ki, Mülki, İnzibati məəcəllələrdə də o qədər vacib deyil. Amma Cinayət Məcəlləsinin sanksiya hissəsinə gələndə, mən bir qədər çətinlik çəkirəm, məhkəmə hansı qərar verəcək? 5 ay artıq, yaxud 6 ay az cəza versin və ya necə olsun? Ona görə başa düşmək istəyirəm ki, islahat aparırıq, bu islahatın mahiyyətində nə durur? Biz hansı sistemi qəbul edirik, nə etmək istəyirik? Dediym kimi, sovet dövründən qalma hüquq sistemini bir növ qoruyub saxlayırıq və o təcrübədən çıxış edirik, yeni nə isə yaratmaq istəyirik. Biz hansı dövlətin beynəlxalq hüquq sisteminə yaxınlaşırıq və onu qəbul edirik?

Mən görürəm ki, bu islahatlar dağınıqdır. Bəzi hakimlərlə də bununla bağlı söhbət etmişəm. İnanırım sizi, çoxunda aydın təsəvvür yoxdur. Biz bütün sahələr üzrə islahatları qəbul edirik. Həyat göstərir, hansı yaxşıdır. Yəni eksperiment xarakteri daşıyır.

Düşünülmüş, sistemli islahatlar aparmaq lazımdır. Mən belə görürəm. Misal üçün, Cinayət Məcəlləsi, Cinayət-Prosessual Məcəllə və digərləri ilə bağlı rəylər, izahatlar var. Onlar doktrinal xarakter daşıyır və davam edir. Biz də bu qanunda plenumun qərarlarının və izahlarının heç yerdə məcburi, imperativ qaydada tətbiq ediləcəyini qoyuruq. Cinayət-Prosessual, Mülki və İnzibati Prosesual Məcəllələrdə müəyyən qərarları, deyək ki, kollegiya qəbul edir. Razılaşmadıqda ümumi və kollegiyaların birgə iclası olur. Təklifi irəli sürən həmin birgə iclasa sədrlik edir. Nə üçün? Bu maraqlıdır. Nə üçün o sədrlik etməlidir? Tutaq ki, Ali Məhkəmə sədrinin bir müavini və yaxud başqa kollegiyanın sədri sədrlik etməlidir.

Hesab edirəm ki, məhkəmə-tibb ekspertizası məsələsinə də mütləq toxunmalıyam. Birincisi, 11-ci maddədə “cinayət törətdiyinə görə məhkum olunmuş şəxslər” deyil, “ağır cinayət törətdiyinə görə” olmalıdır, yəni “ağır” sözü əlavə edilsin ki, kimlər məhkəmə eksperti ola bilməz.

Bu maddənin ikinci bəndində yazılır: “ekspert qismində fəaliyyət göstərmək istədiyi ixtisas üzrə həmin şəxsin fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru elmi dərəcəsi olmalıdır”. Nə üçün? Akademik də ola bilər, elmlər namizədi də ola bilər.

Yaxud burada göstərilir ki, “müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, məhkəmə ekspertizası idarələrinin ekspertlərinə bu orqanların işçiləri üçün qanunda müəyyən edilmiş qaydada xüsusi rütbələr verilə bilər”. Nə üçün eks-

pertə xüsusi rütbə verilməlidir?

11.2-ci maddədə, həmçinin haqlı olaraq göstərilir ki, attestasiya nəticəsində məhkəmə ekspertizası idarələrinin ekspertlərinə ixtisaslaşmasından və hazırlıq səviyyəsindən asılı olaraq ixtisas dərəcələri verilə bilər. İkisindən biri, məncə, ixtisas dərəcəsi daha uyğundur.

Nəhayət, mən bir məsələnin üzərinə gəlmək istəyirəm. Qüdrət bəy də, Fazil bəy də burada dedilər. Doğrudan, alternativ ekspertizaya, özəl ekspertizaya tətbiq etmək üçün nə qaldı? Nə üçün məhkəmə – tibb ekspertizasını özəl ekspertiza aparmasın? Deyək ki, sümük açıq sınıq olanda bu, ağır xəsarətdir. Qapalı olanda az ağır. Bunu müəyyən etmək üçün xüsusi dövlət ekspertizası lazımdır? Yaxud deyək ki, ən ağır meyitin ekspertizasıdır. Deyirlər ki, xüsusi avadanlıq lazımdır. Məgər bu qanun məhkəmə ekspertizası binalarının təşkili ilə bağlıdır? Əgər vətəndaş, yaxud zərərçəkmiş tələb edirsə, sifariş verirsə, nə üçün özəl ekspertiza gəlib orada, istənilən xəstəxanada, məhkəmə ekspertizasının binasında tədqiqat aparmasın? Həmin avadanlıqlar da, həmin meyit də oradadır. Məhkəmə-psixiatriya ekspertizası da bu qəbildəndir. Nə üçün özəl ekspertiza dərman vasitələrinin məhkəmə ekspertizasını apara bilməsin? Dərmanın tərkibi məlumdur və sair. Deyək, narkotiklərə çox getmirəm. Doğrudan da, bunları əhəmiyyətli yerinə yetirmək lazımdır.

Mən düşünürəm, hamımız, qanunverici təşəbbüsü olan orqanlar da istəyirik ki, islahatlar mahiyyəti üzrə aparılsın. Məhkəmə hakimiyyəti, doğrudan da, sac ayağının üçüncü ayağı kimi olsun. Bizdə, açıq danışırım, icra hakimiyyəti qüvvətlidir, qanunverici və məhkəmə hakimiyyəti zəifdir. Gəlin, bunların yollarını, onların tam müstəqilliyini təmin etmək üçün vasitələr arayaq. Diqqətinizə görə təşəkkür

edirəm, sağ olun.

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Sədrinin
birinci müavini Ziyafət Əsgərov sədrlik edir*

Sədrlik edən. Siyavuş Novruzov.

S.Novruzov. Təşəkkür edirəm, hörmətli Ziyafət müəlim. Burada müzakirə olunan məsələ ilə əlaqədar qeyd etmək istərdim ki, Milli Məclisə kifayət qədər sanballı bir sənəd daxil olubdur. Birinci oxunuşdur və bu məsələnin müzakirəsinə ilk növbədə konseptual yanaşmalıyıq. İkinci, üçüncü oxunuşlarda isə öz təkliflərimizi verə bilərik. Ümumilikdə, həyata keçirilən islahatlara uyğunlaşan bir qanun layihəsi təqdim olunubdur. Bu gün Azərbaycanda cənab Prezidentin rəhbərliyi altında bütün sahələrdə islahatlar aparılır. Cənab Prezidentin məhkəmə-hüquq sahəsində də islahatların həyata keçirilməsi ilə bağlı fərmanı var. Biz bu fərmandan irəli gələn müəyyən normativ hüquqi aktları qanun şəklində formalaşdırıb təqdim edəcəyik. Artıq bir hissəsi təqdim olunub. Yəqin ki, gələcəkdə bu proses davamlı olacaqdır.

İlk növbədə deyim ki, Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatları uzun müddətdir, hətta fərmandan öncə başlayıb. Artıq yeni məhkəmə binaları tikilir, onların texniki təchizatı, hakimlərin xüsusi test üsulu ilə seçilməsi, onların sayının artırılması həyata keçirilir. Yeri gəlmişkən, fərmanda göstərilib ki, hakimlərin sayı 200 nəfərdən artıq olmalıdır. Mən düşünürəm ki, gələcəkdə bu, yenə davamlı olmalıdır. Çünki yeni sahələrlə, mülkiyyət münasibətlərinin dəyişməsi ilə, mülkiyyətin müxtəlif formaları ilə, ailə-məişət məsələləri ilə əlaqədar məhkə-

mələrə çox ciddi sənədlər daxil olur. Bunların da həll olunması, dəqiq öyrənilməsi və obyektiv qərarların çıxarılması üçün hakim bu məsələ ilə mütləq və kifayət qədər tanış olmalıdır. Bu gün biz hər bir hakimin çıxardığı qərara, yaxud da baxdığı işlərin sayına baxsaq, görürük ki, bu say həddindən artıq çoxdur. O baxımdan da yeni nəsil formalaşdıqca, yetişdikcə, yeni seçicilər olduqca bu qərarların da obyektivliyi və onların yerinə yetirilmə proseduru daha böyük əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Biz bura bir neçə məsələni də daxil etməliyik. Bəzən hansı isə bir strukturun qanunu pozması ilə bağlı məsələdə məhkəmə elə qərar çıxarır ki, istər-istəməz bundan narazı insanlar olur. Məsələn, mənzil tikən şəxs bir mənzili 5 nəfərə satıbsa, bunun həlli yolu nədir? Bu məsələ məhkəməyə verilir. Məhkəmənin qərarı ilə mənzil yalnız bir nəfərə çatacaq. Qalan 4 nəfər isə istər-istəməz bu qərardan narazı qalacaq. Yaxud da torpaq bölən torpağı ədalətsiz şəkildə bölür və bunun da əziyyəti məhkəmənin üzərinə düşür. Mən burada məhkəmələri tərifi etmək istəmirəm. Təbii ki, onların da arasında əməli-saleh olmayanlar var və bunlar haqqında da qərar qəbul olunur, olunmalıdır da. Çünki vətəndaşların ən çox narazılıqları olan sahələrdən biri buradır. Amma bunun obyektiv və subyektiv səbəbləri var. İnsanlar işlərini vaxtında hüquq çərçivəsində görmürlər və nəticə etibarlı ilə bu işlər məhkəməyə həvalə olunur. Burada da başa düşürlər ki, hüquq, qanun, qərarların verilməsi yadlarından çıxıb. Beləcə, müxtəlif yollar axtarmağa başlayırlar.

Yaxud hər hansı bir şirkətə, təşkilata əmək müqaviləsi bağlamadan və ya başqa hallarda işçi götürürlər. Düzdür, əmək müfəttişliyi bunu araşdırır. Amma bununla yanaşı, çətinə düşəndə iş məhkəməyə çıxarılır. Qanunu başqa bir

təşkilat pozubdur, hüququ pozulan isə başqa bir şəxsdir, bunların arasındakı münasibətləri isə məhkəmə aydınlaşdırmalıdır.

Bütün bu məsələlərlə əlaqədar mən hesab edirəm ki, biz qanunun detalları ilə yanaşı, bu qanunun özünə kompleks şəkildə yanaşmalıyıq, elə etməliyik ki, vətəndaşlarımız razı qalsın. Əsas şərt vətəndaşın hüquqlarının qorunmasıdır.

Mən hesab edirəm, məhkəmə qərarlarının icrası ilə əlaqədar, burada yeni bir mexanizm işlənib həll olunmalıdır. Yəni müəyyən instansiyalara müraciət olunduqdan sonra son qərar qəbul edilməli və yerinə yetirilməlidir. Kifayət qədər qərarlar var ki, yerinə yetirilmir.

Bu gün həbsdən çıxıb müxalifətə qoşulan müəyyən adamlar var ki, vaxtı ilə Azərbaycan məhkəməsinin mindən artıq qərarını pozublar, Azərbaycan vətəndaşını işə bərpa etməyib və dövlətdən narazı salıblar, Avropa məhkəməsinin 5 qərarını yerinə yetirməyiblər. İndi isə demokratik Qərbdə, Amerikada və başqa yerlərdə hüquqdan, islahatdan və digər məsələlərdən danışırlar. Özləri isə vaxtı ilə bu əməllərin sahibi olublar. Ancaq o qərarlar vaxtında yerinə yetirilsəydi, yaxud da yetirilmədiyi halda, onlara ciddi şəkildə cəza verilsəydi, bu gün onlar başqa cinayətlərə yuvarlanmazdılar. Hesab edirəm ki, bu məsələdə ciddilik təmin olunmalıdır.

Qeyd edirəm ki, məhkəmələr ixtisaslaşdırılmalıdır. Yəni uşaqlarla, cinayətlərlə, mülkiyyətlə bağlı məsələlərə fərqli məhkəmələr baxmalıdır. Burada ixtisaslaşma müəyyənləşsə, hər məhkəmə bir sahəyə baxar. Ümumiyyətlə, dünyada uşaqlarla bağlı olan məhkəmələr tamamilə ayrıdır. Burada da onların ixtisasının keyfiyyət yüksəkliyi ortaya çıxar. Artıq bu sahənin qanunları daha ciddi şəkildə

öyrəniləcəkdir. Biz hər dəfə qanunvericilikdə – Cinayət-Prosessual, Mülki Prosesual, Cinayət məcəllələrində mütəmadi dəyişikliklər edirik. O baxımdan da, bunların öyrənilməsi, tədris olunması, ixtisasartırma məsələsi vacib şərtlərdən biridir. Mən hesab edirəm ki, biz bu məsələyə düzgün yanaşmalıyıq.

Başqa bir məsələ. Ayrı-ayrı istintaq idarələrinin fəaliyyət göstərməsi ilə bağlı hörmətli Tahir müəllim burada danışdı. Azərbaycanda Təhsil Nazirliyindən başqa bütün nazirliklərin istintaq idarəsi var. Hələ bəzilərinin cinayət axtarışı idarəsi də var. Aydınır ki, bu, birində, ikisində ola bilər, lakin qalanlar ümumi olmalıdır. İlkin ibtidai istintaq bu prosesin əsasını təşkil edir. Hörmətli Ziyafət müəllim bu məsələni çox gözəl bilir. Orada olan dəlillər itərsə, məsələnin hansı istintaq idarəsinə verilməsindən asılı olmayaraq, orada heç nə əldə etmək olmaz. Bir struktur özü öz istintaqını aparır. Azərbaycanda məsəl var ki, “özü doğur, özü göbəyini kəsir, özü bələyir”. Əgər biz müəyyən qənaətlər əldə etmək istəyiriksə, müxtəlif istintaq idarələrini də mərkəzləşdirməliyik, bu məsələni həll etməliyik.

Az ağır olan cinayətlərlə bağlı qeyd olundu. Bir nəfər cinayət törədib, kiminsə mülkiyyətinə ziyan vurub. O həbs olunur. Ayrı-ayrı dövlətlərdə belə bir praktika var ki, deməli, həbs olunan şəxs həftənin 5 günü işləyir, vurduğu ziyanı ödəməklə məşğul olur, həftənin şənbə və bazar günləri həbsxanada oturur. Çünki həm azadlığın məhdudlaşdırılması, həm də vurduğu ziyanın ödənməsi cəzası var. Əgər o, vurduğu ziyanı ödəyə bilmirsə, ona istənilən qədər cəza verilsin, mənası yoxdur. Elə cinayətkar var ki, o cərimədən xilas olması üçün gərək 100 il ödəyə. Ziyafət müəllim, bir dəqiqə mümkündürsə...

Sədrlik edən. Mikrofon verin.

S.Novruzov. Bu baxımdan gərək ayrı-ayrı tikinti idarələri ilə müqavilə bağlasın ki, az ağır cinayət törədənlər gedib orada çalışsınlar. Məsələn, kənd təsərrüfatı sahəsində müqavilə bağlansın, həbs olunan şəxslər orada çalışsınlar, orada qazandıqları vəsaitdən həm ailələrinə göndərsinlər, həm də vurduqları ziyanı ödəsinlər ki, ziyana düşən də öz məsələsini həll edə bilsin.

Bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Bu, dünyada çox yayılıbdır. Bu, qaldırılan iddia ilə bağlıdır. Bizdə 100 manatlıq, 1 milyonluq, 10 milyonluq iddialar eynidir. Müəyyən faiz dövlət hesabına keçməlidir. Əgər o iddianın əsasında qərar qəbul edilirsə, məhkəmə onun müəyyən faizini – 10, 15 faizini dövlət hesabına keçirir. Dövlət də həmin faizi məhkəmələrin texniki təchizatına, hakimlərin şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, əmək haqlarının artırılmasına və sair ayırır. O baxımdan da, mən hesab edirəm ki, biz dünya təcrübəsində olan bu yenilikləri də nəzərə almalıyıq.

Mən görürəm ki, çox adam köhnə praktikaya əsasən danışır. Biz yeniliyi də yaddan çıxarmamalıyıq. Dünyada bu məsələlərin həll olunması prinsipini öz qanunvericiliyimizdə tətbiq etməliyik ki, gələcəkdə vətəndaşlarımızın hüquqları daha yaxşı qorunsun, məhkəmələrdən razı qalsınlar, ədalət mühakiməsi həyata keçsin və ədalət zəfər çalsın. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Əgər etiraz etmirsinizsə, 5 dəqiqəyə keçək. Fəzail müəllim, elə Sizdən başlayaq. Buyurun.

F.Ağamalı. Təşəkkür edirəm. Mənim etirazım yoxdur. Çalışacağam ki, çox konkret danışım. Demək istəyirəm ki, məndən öncə çıxış edən hörmətli həmkarlarımdan hər biri

kifayət qədər peşəkar hüquqşünaslardır. Mən onların söylədiyi bir çox fikirlərlə razıyam və düşünürəm ki, bunlar gələcək qanunvericilik təşəbbüslərində nəzərə alınmalıdır. Çünki niyyət xeyirxahdır, burada qərəzli münasibət yoxdur. Hər birimiz çalışırıq ki, təqdim olunan qanun layihələri daha da təkmilləşsin, Azərbaycan dövlətinin güclənməsinə, Azərbaycan xalqının maraqlarına daha ciddi töhfələr versin. Bu baxımdan, təqdim olunan layihələr, düşünürəm ki, məhkəmə-hüquq sisteminin təkmilləşməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Əlbəttə, müstəqilik dövrümüzdə məhkəmə-hüquq sisteminin yüksək səviyyədə qurulması üçün ciddi addımlar atılıb. Bu istiqamət həm ulu öndərimizin zamanında, həm də ölkə Prezidenti İlham Əliyevin hakimiyyəti dövründə həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bu baxımdan, xüsusi olaraq Məhkəmə-Hüquq Şurasının xidmətlərini qeyd etməliyik.

Burada hörmətli həmkarlarımız da iştirak edirlər. Onlar da öz peşəkarlıqlarını və biliklərini bu istiqamətə sərf edirlər. Mən demək istərdim ki, əgər biz dövlət və cəmiyyət, dövlət və xalq arasında münasibətlərin daha yüksək səviyyədə qurulmasını və inkişaf etməsini, doğrudan da, istəyiriksə, o zaman aparılmış olan islahatlarda ədalət prinsipi aşağıdan yuxarıya qədər həlledici mövqedə olmalıdır.

Bu və ya digər səbəblərdən mülki sahədə yol verilmiş ədalətsizliklərin son həlli məhkəmələrdən keçir. Əgər məhkəmələr bu məsələdə kifayət qədər ədalətli deyilsə, hüquqları pozulan vətəndaşlarımız Avropa məhkəmələrinə üz tutmaq məcburiyyətində qalırlar, yaxud da ölkə Prezidentinə müraciət edirlər. Halbuki bu məsələlər məhkəmə sistemində həll olunmalıdır. Lakin bir sıra hal-

larda bu qaydalar pozulur, vətəndaşların hüquqları qorunmur, biz də subyektiv və neqativ yanaşmaların şahidi oluruq. Bu, bizə daxil olmuş ərizələrdə öz ifadəsini tapır. Bir çox hallarda, hətta məhkəmənin qəbul etmiş olduğu qərarın nəticələri sədrin iradəsindən keçir. Bu, xüsusi olaraq yolverilməzdir. Ona görə də xidmətlərimizi elə bir şərait, elə bir sistem uğrunda yaradıb təqdim etməliyik ki, bütövlükdə ölkə Prezidentinin islahatlarının mahiyyətinə və məntiqinə uyğun olsun, onlara töhfə versin. Bu baxımdan, təqdim edilmiş qanun layihələri, heç şübhəsiz, təkmilləşdirilməlidir və burada söylənmiş olan fikirlər nəzərə alınmalıdır.

Mən belə fikirləşirəm ki, ölkə iqtisadiyyatının, sahibkarlığın inkişafı, ölkəyə investisiyaların qoyulmasının təminatı birbaşa məhkəmələrin ədalətli olmasından keçir. Əgər xarici investor Azərbaycana bu və ya digər şəkildə sərmayə qoyursa və gələcəkdə hansısa səbəbdən hüquqları pozulursa, məsələnin həllini məhkəmədə görürsə, o, heç nədən çəkinmədən Azərbaycana investisiya qoyacaqdır. Fərqi yoxdur, bu, demokratik, yoxsa antidemokratik ölkədir. Çində, Avropa ölkələrində fərqli sistemlər var. Əgər orada məhkəmələr ədalətə söykənsə, onlarda, demək olar ki, problem olmur.

Artıq 30 ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Bu zaman kəsiyində bütün sahələrdə olduğu kimi hüquq-mühafizə orqanlarında, məhkəmə sistemimizdə də kifayət qədər gənc, savadlı, müstəqilliyimizə sadıq olan, vətənpərvər hüquqşünaslarımız var və onların geniş şəkildə məhkəmə sisteminə cəlb edilməsi, mənəcə, əhəmiyyətli olardı. Məhkəmələrin ixtisaslaşması son dərəcə vacibdir. Mən bu fikri xüsusi olaraq müdafiə edirəm. Məhkəmə qərarlarının icrasında daha çox operativlik olmalıdır.

Burada gecikmələr, yayınmalar var. Düşünürəm ki, qanun layihəsi Azərbaycanda məhkəmə-hüquq sisteminin təkmilləşməsində öz ciddi və əhəmiyyətli töhfəsini verəcəkdir. Sağ olun.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri
Oqtay Əsədov sədrlik edir

Sədrlik edən. Sağ olun. Qənirə Paşayeva.

Q.Paşayeva. Hörmətli Sədr, hörmətli millət vəkilləri, mən də həmkarlarımla səslandırdiyi bir sıra təklifləri dəstəkləyərək vurğulamaq istəyirəm ki, bu gün ən ciddi məsələlərdən biri məhkəmə-hüquq sistemindəki islahatlarla bağlıdır. Çünki vətəndaşlarımız pozulan hüquqlarının, ədalətin bərpası istiqamətində məhkəmələrə üz tuturlar. Amma biz hər ay onlarca məktub alırıq. Çox təəssüf ki, vətəndaşlarımız məhz məhkəmə-hüquq sistemində pozulan hüquqlarının bərpası və onlara kömək göstərilməsi ilə bağlı müraciətlər edirlər. Bizim də hər hansı bir dəstək göstərmək imkanlarımız olmur. Çünki millət vəkilləri olaraq məhkəmə-hüquq sistemimin səlahiyyətlərinə müdaxilə etmək imkanlarımız yoxdur. Amma peşəkar hüquqşünas olmayan şəxs belə o qərarlara baxdıqda mahiyyətə eyni olan işlər üzrə bir-birinə tamamilə zidd, məhkəmə qərarlarının arxasında dayanan maraqları görə bilər. Ona görə biz ilk öncə cənab Prezidentə təşəkkür edirik ki, məhz belə bir fərman imzaladı. Məhkəmə-hüquq sistemində süründürməçiliyin, qeyri-şəffaf halların aradan qaldırılması məsələlərini özündə əks etdirən ciddi islahatlara başlanılması məsələsi bu fərmanda əks olunur. Biz bu qanun layihəsini dəstəkləyəcəyik, çünki bu, məhz bu

islahatlara təkən verən addımlardan biridir.

Mən bir neçə məsələni vurğulamaq istəyirəm. Burada məhkəmə sistemindəki islahatlarla bağlı məsələlər öz həllini tapıb. Biz inanırıq ki, gələcək sənədlərdə də bu məsələ öz həllini tapacaq. Bu gün məhkəmə qərarları ilə bərabər, onların ədalətli, obyektiv yerinə yetirilməsi mexanizmləri ilə də bağlı ciddi islahatlar olmalıdır. Bu gün ən ciddi problemlərdən biri məhkəmə qərarlarının yerinə yetirilməsindəki ciddi problemlərdir ki, bu da vətəndaşın bütövlükdə bu sistemə inamının zəifləməsinə səbəb olur. Müxtəlif halları vurğulaya bilərik. Məsələn, cəmiyyətimiz üçün ən ağırlı problemlərdən biri, alimentlərin təyini ilə bağlı minlərcə qərar icrasını gözləyir, amma qərarlar icra olunmur. Bunların, ümumiyyətlə, məhkəmə qərarlarının icrasındakı prosedurların, mexanizmlərin gücləndirilməsi, bu məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməsi önəmlidir.

İkinci məsələ vəkillik institutunun gücləndirilməsi ilə bağlıdır. Mən Azərbaycanın ən böyük rayonlarından birini təmsil edirəm. Burada həmkarlarım vurğuladı. Təbii ki, hakimlərin sayının artırılmasına ciddi ehtiyac var, onların üzərinə düşən işlərin həcmi çoxdur. Amma vəkillərin sayı məsələsi bundan daha ağır problemdir. Məsələn, böyük rayonlarda bəzən cəmi 2–3 vəkil fəaliyyət göstərir. Bölgələrdə vəkillik institutunun güclənməsi, inkişafı istiqamətində məsələyə də diqqətin yönəldilməsi vacibdir. Çünki bu da islahatların içərisində önəmli bir yeri tutur.

Üçüncü ən vacib məqam bu layihədə öz əksini tapan alternativ müstəqil ekspertizaların yaradılması ilə bağlıdır. Çünki adətən şikayətlər, ekspertiza rəylərinə şübhə ilə yanaşmalar çox olur. Ona görə biz alternativ müstəqil ekspertizaların yaradılmasını alqışlayırıq. Bu, çox önəmli

bir islahatdır. Amma mən də bəzi həmkarlarımın səsləndirdiyi fikri müdafiə edirəm ki, onların hüquqları dövlət məhkəmə ekspertizasının hüquqları ilə təxminən eyni olmalıdır. İslahatlar çərçivəsində verilən hüquqların genişləndirilməsi məsələsinə bir az da baxmaq mümkün ola bilərdi.

Təbii ki, sonda Siyavuş müəllim də vurğuladı və bu, yəni bir çox qurumların öz istintaq orqanlarını yaratması maraqlı, vacib məsələlərdən biridir. Vətəndaşlarımız bildirirlər ki, nazirliklərin tərkibində yaradılan bu qurumlar artıq müstəqil ola bilməz, çünki onlar artıq tərəfdir. Biz də istintaq qurumlarının mərkəzləşdirilməsi fikrini dəstəkləyirik. İnanırıq ki, cənab Prezidentin imzaladığı fərmanda əksini tapan məsələlər qanun layihələri çərçivəsində burada müzakirədən keçəcəklər.

Sədrlik edən. Sağ olun. Çingiz Qənizadə.

Ç.Qənizadə. Çox sağ olun, cənab Sədr. Hörmətli həmkarlarım, bu gün müzakirə olunan qanun layihəsi ilə bağlı konkret danışmağa çalışacağam. Əvvəla, bildirim ki, cənab Prezidentin 2019-cu il aprelin 3-də vermiş olduğu “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərman olduqca vacib fərman idi. Etiraf etməliyik ki, məhkəmə-hüquq sahəsində müəyyən problemlər və onların da obyektiv və subyektiv səbəbləri vardır. Amma nəzərə alsaq ki, bu sahədə islahatların dərinləşdirilməsi ilə bağlı bizə daxil olan birinci və müzakirə etdiyimiz ikinci qanunvericilik paketindəki müddəalar olduqca vacibdir, bu, islahatın dərinləşməsinə xidmət eləyən məqamlardan biridir.

Mən bu gün müzakirəyə çıxarılmış “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 79-cu maddəsi, yəni yeni bir maddənin əlavəsi ilə bağlı fikrimi bildirmək istəyirəm.

Burada adından göründüyü kimi, Ali Məhkəmə tərəfindən vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasından söhbət gedir. Çıxış edən hörmətli həmkarlarım məhkəmələrlə bağlı narahatlıqlarını, hüquq sahəsində olan müəyyən narazılıqları dilə gətirənlər də, mən qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün bu maddənin ərsəyə gəlməsi olduqca vacibdir. Əvvəla bu maddənin hazırlanmasında iştirak edən işçi qrupunun üzvləri, Ədliyyə Nazirliyinin, Baş Prokurorluğun, Ali Məhkəmənin mütəxəssislərinə təşəkkür etmək istəyirəm ki, indiyə qədər məhkəmə sahəsində vahid təcrübənin olmaması ilə bağlı problemləri dərk eləyərək belə bir maddəni ərsəyə gətiriblər. Bu nə deməkdir? Əvvəla hüquqi məsələlərin həllində yanaşmanın sabitliyi təmin olunacaq. Eyni zamanda, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı maddi və prosessual hüquq normalarının tətbiqi eyni cür olacaq. Biz narazı idik ki, nəyə görə bir məhkəmədə bir iddia üzrə bir cür qərar qəbul olunurdu, digər məhkəmə isə eyni iddia üzrə başqa qərar qəbul edirdi. Təbii ki, bu, narazılıq yaradırdı. Amma indi vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması, belə hesab edirəm ki, artıq bu narahatlıqlara son qoyacaq.

Onu da nəzərə alaq ki, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşması yerli məhkəmələr üçün əvvəllər olduğu kimi deyil, artıq imperativ xarakter daşıyacaq. Bu, olduqca vacibdir. Yəni əvvəllər Ali Məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlar tövsiyəedici xarakter daşıyırdı, hakimlər istədikləri kimi qərar qəbul edirdilər. Amma indi imperativ, izahlı qərar olacaq və yerli hakimlər bu qərara hörmətlə yanaşaraq predmet üzrə eyni cür qərarlar qəbul edəcəklər. Bu da məhkəmələrlə bağlı şikayətlərin xeyli azalmasına gətirib çıxaracaq.

Bir şeyi də qeyd edim ki, vahid məhkəmə təcrübəsinin

formalaşması elə-belə ərsəyə gəlməyəcək. Burada Ali Məhkəmənin Plenumunun, məhkəmə kollegiyalarının baxdığı məsələlər, eyni zamanda, Ali Məhkəmənin vermiş olduğu izahlı qərarların ümumiləşdirilməsi, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasını ərsəyə gətirəcək.

Qeyd edirəm ki, məhkəmə sahəsində sistemli xarakter daşıyan nöqsanlar olan sahələrdə monitorinqlərin aparılması da olduqca vacibdir. Bu da bu maddədə öz əksini tapıb. Yəni Ali Məhkəmənin təklifi ilə Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən 1 il müddətində bu monitorinqlərin keçirilməsi sayəsində hansı məhkəmələrdə sistemli qanun pozuntuları varsa, tapılacaq, aşkarlanacaq, onun qarşısının alınması üçün, bayaq qeyd etdiyimiz, məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasını həyata keçirəcəklər. Bu, olduqca vacib məsələdir.

Vaxtın az qaldığını nəzərə alaraq ikinci məsələ – “Məhkəmə ekspertizası haqqında” Qanuna edilən dəyişikliklərlə bağlı fikrimi bildirim. Öncə qeyd edirəm ki, 200 yeni hakim ştatının artırılması və eyni zamanda, həmin fərmanda kommersiya və inzibati məhkəmələrin formalaşması artıq elə ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılması deməkdir. Çünki bu hakimlər, adından göründüyü kimi, müəyyən sahələr üzrə işlərə baxacaqlar. Bundan sonra boşanma, qarşılıqlı münasibətlər zəminində baş verən, xırda məişət problemləri ilə yaranan məhkəmə məsələlərinə deyil, konkret olaraq inzibati və kommersiya işlərində olan şikayətlərə baxacaqlar. Bu, artıq ixtisaslaşma üzərində gedən bir prosesdir.

Bir şeyi də qeyd edirəm ki, mən ekspertiza ilə bağlı məhdudlaşdırmanın da tərəfdarıyam. Çünki cinayət işlərində elə məhdudlaşmalar var ki... Oqtay müəllim, imkan olsa, mənə bir dəqiqə əlavə vaxt verərdiniz, xahiş edirəm.

Sədrlik edən. Bir dəqiqə vaxt verin.

Ç.Qənizadə. Çox sağ olun. Cinayət işlərində ekspertizaların keçirilməsi labüd olur ki, burada məxfilik anlayışı var. Burada müəyyən sahələrdə baş verən cinayətlərin, bir ekspertiza ilə bir neçə cinayətin törədilməsini aydınlaşdırmaq və onun kimlər tərəfindən törədilməsini aşkar etmək mümkündür. Tutaq ki, ballistik ekspertiza, daktiloskopik ekspertiza – burada dövlətin özünün müəyyən arxiv sənədləri, müəyyən məxfilik var, törədilən cinayətlərin, əvvəlki cinayətlərin açılmasına xidmət edən məqamlar var. Biz bunları hansı isə ekspertizaya təqdim etməklə haqlı olmaya bilərik. Ona görə hesab edirəm ki, mütləq müəyyən sahələrdə dövlət tərəfindən ekspertizaların keçirilməsini qəbul etməliyik və buna “hə” deməliyik. Təşəkkür edirəm, sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Aytən Mustafazadə.

A.Mustafazadə. Təşəkkür edirəm, Oqtay müəllim. “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanının əsas müddəaları Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə və “Dövlət məhkəmə ekspertizasının fəaliyyəti haqqında” Qanuna dəyişikliklər edilməsi haqqında qanun layihələrində tətbiq olunmuşdur. Belə ki, Prezidentin bu fərmanı demokratiyanın bundan sonra da inkişafını, ədalətli məhkəmə icraatını, vətəndaşların hüquq və maraqlarına riayət olunmasını və hüquqi dövlət quruculuğunu təmin edir.

Yeri gəlmişkən, məhkəmə ekspertizası alternativ orqanlarının fəaliyyəti haqqında beynəlxalq təcrübənin və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin bununla bağlı preyudisial qərarlarının olmasına baxmayaraq, adını çəkdiyimiz layihələrdə cinayət-məhkəmə icraatının gedişatında eks-

pertizanın aparılması üçün dövlət ekspert müəssisələrinin monopoliyası saxlanılmış, cinayət prosesində alternativ xüsusi biliklərdən istifadə əvvəllər olduğu kimi, yenə də yalnız xüsusi intizam üzrə 4 az əhəmiyyətli cinayət tərkibi ilə məhdudlaşdırılmışdır. Lakin bu zaman Cinayət-Prosessual Məcəlləsində təkcə xüsusi ittiham işləri üzrə deyil, bütün cinayət tərkibləri üzrə alternativ ekspertizaların icraatına hüquq verən 268.1.4-cü maddə heç bir dəyişiklik olmadan saxlanılmışdır. Eyni qanunda Cinayət-Prosessual Məcəllənin 92.9.9-cu maddəsinin ümumi norması ilə xüsusi norma arasında ziddiyyət aradan qaldırılmamışdır. Halbuki “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun 10.4-cü maddəsinə uyğun olaraq eyni normativ aktda ümumi və xüsusi normalar arasında ziddiyyət olduğu təqdirdə xüsusi norma qüvvədə olur. Qeyd etdiyimiz halda Cinayət-Prosessual Məcəllənin 268.1.4 maddəsi proses iştirakçılarında müdafiə tərəfindən bütün cinayət tərkibləri üzrə alternativ ekspertizaların icraatı hüququ verir. Ona görə də təklif olunan əlavələr cənab Prezidentin fərmanının icrasını təmin etmir. Əksinə, cinayət məhkəmə icraatında alternativ xüsusi biliklərin istifadəsi üçün süni maneələr yaradır və bununla da məhkəmə ekspertizalarının icraatında saxlanılan monopoliyanı maskalayır.

“Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Qanuna və digər normativ aktlara təklif olunan bir sıra digər dəyişikliklər də eyni xarakterə malikdir. Belə ki, layihənin 23-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən məhkəmə-tibb və digər ekspertizaların icraatı yalnız dövlət ekspert müəssisələrində aparılır ki, bu da çəkişmə və obyektivlik prinsipini pozur.

Layihənin 11-ci maddəsinə uyğun olaraq yalnız Azər-

baycan Respublikasının vətəndaşları məhkəmə eksperti ola bilərlər. Nəticədə cinayət, mülki və inzibati işlər üzrə bütün proseslərdə digər ölkələrin mütəxəssislərinin biliklərindən istifadə edilməsi mümkün olmur. Onları bir qayda olaraq yerli mütəxəssislər qabaqlayırlar.

Bundan başqa, bu maddəyə müvafiq olaraq ikili vətəndaşlığı olan şəxslər, əvvəllər məhkum olunmuşlar və cinayət təqibi bəraətverici əsaslarla dayandırılmayan şəxslər də ekspert ola bilməzlər. Bu müddəa bilməyərək-dən az əhəmiyyətli cinayətlərə görə, məsələn, yol nəqliyyat hadisələrinə, o cümlədən cinayət məsuliyyətindən azad edən ruhi vəziyyətdə törədilən cinayətlərə görə mühakimə olunan şəxsləri vaxtı keçmiş müddət, barışma, şikayətin olmaması və sair ilə əlaqələri olan cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsləri potensial ekspert sıralarından istisna edir. Bunun isə dolayısı ilə xüsusi biliklərə təsiri var. İkili vətəndaşlıq qismi...

Sədrlik edən. Sağ olun. Fərəc Quliyev.

F.Quliyev. Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Hörmətli həmkarlarım, Prezidentin 2019-cu il 3 aprel Fərmanının icrası ilə əlaqədar hazırlanmış bu qanun layihələri, təbii ki, islahatlar yolunda çox ciddi addımlardır. Xüsusi ilə “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun adı və preambulasındakı dəyişikliklərdə məhkəmə ekspertizasının yalnız dövlət ekspertizası idarələri tərəfindən deyil, həmçinin özəl qurumlar tərəfindən də həyata keçirilməsinin nəzərdə tutulmasını mühüm islahat sayıram.

Hörmətli Əli müəllim də çıxışında bildirdi ki, islahatlar yenə də davam edəcəkdir. Ona görə mən bir təkliflə çıxış etmək istəyirəm. Məncə, şəxsi detektiv fəaliyyəti haqqında da bir qanun qəbul oluna bilər və bu, çox mütərəqqi bir

addım sayılar. Hesab edirəm ki, bu qanunda geniş sahə nəzərə alına bilər. Detektiv xidmətlərindən məlumatların toplanması, sonradan prosessual qaydada sübut kimi mülki iddiaçı, cavabdeh və mülki prosesdə iştirak edən üçüncü şəxslər tərəfindən istifadə olunabilir.

İkincisi, bazarın araşdırılması müəssisə daxilindəki və xaricindəki vəziyyətin təhlili, mümkün dəyişikliklərlə proqnozu, idarəetmə qərarlarının verilməsi meyarlarının axtarılmasından ibarət də addımlar atıla bilər.

Üçüncüsü, işgüzar fəaliyyətdə marka adlarının, vahidlərinin qanunsuz istifadəsi, haqsız rəqabət, bəzi məlumatların açılması hallarının müəyyən edilməsi məsələsinə baxıla bilər. Buna görə bu, çox mühüm məsələdir.

Dördüncüsü, əmək və digər müqavilələr bağlanarkən ayrı-ayrı vətəndaşlar haqqında bioqrafik və digər şəxsiyyəti xarakterizə edən məlumatların dəqiqləşdirilməsi mühüm bir hal kimi aydınlaşdırıla bilər.

Beşincisi, itkin düşmüş vətəndaşların axtarışı. Bu xidmət vətəndaşların və təşkilatların təşəbbüsü ilə xüsusi detektiv tərəfindən həyata keçirilə bilər.

Altıncısı, vətəndaşlar və ya müəssisə, idarə, təşkilat tərəfindən itirilən əmlakın axtarışı.

Yeddincisi, proses iştirakçıları, iddiaçı, cavabdeh, zərərçəkən təqsirləndirilən, cavabdeh və onların nümayəndələri ilə müqavilə əsasında cinayət işləri haqqında məlumatların toplanması.

Özəl detektiv xidməti, təbii ki, analoji cəhətdən mülki işlər xidmətinə bənzəyəcək. Mən bu siyahını uzada bilərim. Hesab edirəm ki, hüquqşünaslar bu məsələlərə daha ciddi şəkildə baxa bilər. Hörmətli Əli müəllimdən xahiş edirəm ki, bu qanunlar paketi hazırlananda bu məsələni də nəzərə alsınlar.

Ümumiyyətlə, Oqtay müəllim, mən hesab edirəm ki, burada V çağırış parlamentdə təmsil olunan müxalifət partiyasının sədrləri də çıxış elədilər, islahatlar paketinə münasibət bildirdilər. Mən buradan səsəlmək istəyirəm ki, cəmiyyətdə, gerçəkdən, milli və demokratik düşərgəyə aid olan, ölkənin taleyindən narahat olan, öz məsuliyyətini hiss edən və inkişafını nəzərdə tutan ciddi qüvvələr Prezidentin islahatlar paketini dəstəkləyir. Biz bundan sonra da bütün sahələrdə aparılan islahatların yanındaıq və əlimizdən gələn dəstəyi də, təbii ki, verəcəyik. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Ziyafət Əsgərov buyursun.

Z.Əsgərov. Çox sağ olun, hörmətli cənab Sədr. Hörmətli millət vəkilləri, nəzərə alsaq ki, bu, birinci oxunuşdur, mən konseptual cəhətdən qısaca da olsa, fikirlərimi sizinlə bölüşmək istərdim. Əvvəla, daxil olmuş qanun layihələrində biz 3 suala cavab verməliyik. Mənə elə gəlir ki, burada həmkarlarımın bəziləri, üzr istəyirəm, qanun layihəsini heç oxumayıb. Oxuyan varsa da, məsələni tamamilə başqa yönə, başqa səmtə yönəldirlər. Söhbət ondan gedir ki, hüquqda “hüquqi yanaşma” deyilən anlayış var. Cənab Prezidentin bizə göndərdiyi qanun layihələrində məsələ qoyulur ki, bu və ya digər hüquqi məsələlərin həllində vahid yanaşma olsun. Bu vahid yanaşma da ikinci məsələ doğurur ki, ədalət mühəkiməsinin keyfiyyəti yüksəlsin. Bunun üçün Ali Məhkəməyə tövsiyə edilir ki, ümumiləşdirmələr, təcrübələr aparılsın və bütün məhkəmələr üçün məcburi olan konkret izahatlar verilsin. Bu ona görə lazımdır ki, bəzən bizim müstəntiqlər tərəfindən, xüsusilə ibtidai istintaq zamanı, yaxud məhkəmə istintaqında eyni növ cinayətlər üzrə müxtəlif yanaşmalar sərgilənir. Məsələn, deyək ki,

konkret bir cinayət tərkibidir. Onu bir müstəntiq bir cür, digər müstəntiq isə başqa cür tövsiyə edə bilər. Bu necə ola bilər? Qanun, maddi hüquq eynidir, Cinayət-Prosessual, Cinayət məcəllələri var. Bu da nəticədə müəyyən narazılıqlara, ümumiyyətlə, ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə səbəb olur.

Konkret bir misal deyim. Hörmətli deputatlarımız deyirlər ki, bizim məsələlər Avropa məhkəməsinə gedir çıxır. Bu halın baş verməməsi üçün bunun qarşısı elə burada alınmalıdır. Niyə istintaq edilən cinayətlərin tam əksəriyyətində pozuntular baş verir? Bunlar, sadəcə, prosedur pozuntularıdır. Əməl düzgün tövsif olunub, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə düzgün əməl olunub, amma prosedur düzgün aparılmayıb. Problem yaranan da budur. Cənab Prezident də bizim və Ali Məhkəmənin qarşısına məsələ qoyur ki, ümumiləşdirmə aparın, bütün məhkəmələrə konkret izahat verilsin ki, hansı cinayət hansı hallarda necə tövsif olunmalıdır. Sonda da məsələ Apellyasiya Məhkəməsinə, kassasiya məhkəməsinə gedib çıxmasın, problem yaranmasın. Burada başqa heç bir şey yoxdur. Mahiyyət budur. Yenə deyirəm, bunun əsasında duran əsas məqsəd odur ki, dövlətimizin apardığı humanist cəza siyasəti ilə məcəllələrimizdə olan tərkiblər arasında uyğunluq olsun, insanlar incidilməsin, ədalət mühakiməsinin keyfiyyəti daha da yüksəlsin.

Burada bəzi məsələlər var, cənab Sədr, üzr istəyirəm, mən onlara konseptual baxımdan olsa da, fikrimi bildirmək istəyirəm. Fəzil müəllim çox maraqlı bir məsələ qaldırdı, müqayisə üçün, Rusiyada məhbusların sayı ilə bağlı, ümumiyyətlə, cinayətkarlıqla bağlı dedi. Baxın, möhtərəm cənab Prezident 2017-ci il fevralın 10-da çox gözəl bir fərman verdi, penitensiar sistemdə fəaliyyətin

təkmilləşdirilməsi və cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi ilə bağlı bir sərəncam imzaladı. Həmin sərəncamdan sonra 2017-ci il oktyabrın 10-da biz qanun qəbul elədik. Həmin qanundan sonra bir çox cinayət əməlləri dekriminallaşdırılmış, Cinayət Məcəlləsində 300-ə qədər dəyişiklik edilmişdir. Bu, əslində, Cinayət Məcəlləsinin konsepsiyasını yaxşı mənada, humanist mənada dəyişməkdir. 160-a qədər maddənin sanksiyasında alternativ cəzalar müəyyən edilmişdir. Cinayət məsuliyyətinin yaranmasına səbəb olan məbləğlərin artırılması yolu ilə bir sıra əməllər inzibati xəta kateqoriyasına keçirilmişdir. Söhbət cinayət əməllərindən gedir. 2018-ci il noyabrın 1-dək qanunun təsiri altına düşən məhkumlar barədə məhkəmələrə göndərilmiş təqdimatlardan 5700-ə yaxını təmin edilmiş, o cümlədən 1700-ə qədər məhkum cəzaçəkmə müəssisələrindən azad olunmuş və probasiya qurumlarının qeydiyyatından çıxarılmışdır.

Sərəncamda verilmiş tapşırıq və tövsiyələrin icrası nəticəsində 2018-ci ilin birinci yarım ilində sərəncamdan əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə istintaq təcridxanalarına daxil olan həbs olunmuş şəxslərin sayı 25 faiz azalmışdır. Həmçinin məhkəmələr tərəfindən azadlıqdan məhrum etmə cəzasının tətbiqi hallarının sayının azaldılması tendensiyası davam edərək bu göstərici 50 faizə endirilmişdir. Söhbət cəza siyasətinin humanistləşdirilməsindən gedir.

Burada konkret ekspertlərlə bağlı söhbət getdi. Sual oldu ki, nə üçün xüsusi ekspertlərə ekspertiza növlərinin hamısını keçirmək həvalə olunmur? Burada o suala qismən də olsa, cavab verildi. Çingiz müəllim cavab verdi. Əvvəla nəzərə alaq ki, bu bizim qanunvericiliyimizdə yeni bir institutdur. Gəlin, biz bunu aprobasiyadan keçirək,

yoxlayaq, görək ki, bu ekspertlər özlərini necə göstərəcəklər. Ondan sonra, əlbəttə, onların səlahiyyəti daha da genişləndirilə bilər. Yoxsa gəlin, belə danışaq. Misal üçün, narkomaniya, ağır avtoqəzalar və digər ağır tərkibli cinayətlərlə bağlı ekspertizanı konkret şəxslərə, yəni yeni yaratdığımız institut olaraq ekspertlərə həvalə eləsək, biz bilmirik ki, onların nəticəsi nə olacaq. Siz də nəzərə alın ki, bu ekspertizanın rəyindən insan taleyi asılıdır və məhkəmə bu ekspertizanı əsas götürüb dövlətin adından konkret hökm çıxaracaq. Məsələn, dövlət ekspertiza orqanlarında bu şərait var. Yəni maddi-texniki baza, bilikli, savadlı mütəxəssislər var. Demirəm ki, o birilərdə yoxdur, amma o maddi imkanlar yoxdur. Görək bu ekspertlər yetişsin, maddi imkanlar əldə etsin. Çünki açığı, etiraf eləmək lazımdır, xüsusi ekspertlər kommərsiya fəaliyyəti ilə məşğul olacaq. Yəni konkret müqavilə bağlayacaq, xidmət göstərəcək və ondan sonra da öz rəyini verəcək. Bəs bu rəy məhkəmə üçün nə dərəcə də etibarlı olacaq? Çünki məhkəmə xüsusi ekspertlə dövlət orqanı ekspertizasının verdiyi rəy arasında qalacaq. Bu, onun hüquq düşüncəsindən asılıdır. Neyləsin, hansı qərara gəlsin? Məhkəmə mütəxəssis deyil, məhkəmə ballistik, daktiloskopik məsələlər üzrə mütəxəssis ola bilməz. Bu rəyi mütəxəssislər verməlidir. Amma qərarı verən məhkəmədir. Verilən rəylər görək o qədər inandırıcı, ağlabatan olsun ki, məhkəmə ədalətli qərar çıxara bilsin.

Fərmanın və qanun layihələrinin mahiyyəti bundan ibarətdir. Bu da, əlbəttə, məhkəmə, islahatlar sahəsində atdığımız çox böyük addımdır. Hesab edirəm ki, bu qanunları alqışlamaq və bunlara səs vermək lazımdır.

Mən qıscaca fikirlərimi dedim. Amma ikinci oxunuşda imkan olsa, əlbəttə, hörmətli həmkarlarımla suallarını

cavablandıracağam. Sağ olun, təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Əli müəllim, fikirləşirəm, Sizə ikinci oxunuşda söz verək. Xahiş edirəm, səs verməyə başlayaq. 11 məsələdir. Gündəliyin 11-ci məsələsi “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir. Xahiş edirəm, birinci oxunuşda münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.54 dəq.)
Lehinə	90
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

12-ci məsələ “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir. Xahiş edirəm, birinci oxunuşda münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.55 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	3
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	94
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

13-cü məsələ Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında qanun layihəsidir. Xahiş edirəm, birinci oxunuşda münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.56 dəq.)
Lehinə	93
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	95
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

14-cü məsələ Cinayət-Prosessual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqındadır, birinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.56 dəq.)
Lehinə	90
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	91
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

15-ci məsələ İnzibati Prosesual Məcəllədə dəyişikliklər edilməsi haqqındadır, birinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.57 dəq.)
Lehinə	92
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93

Nəticə: Qəbul edildi

Çox sağ olun, qəbul edildi.

İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında qanun layihəsinə birinci oxunuşda, xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.57 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

17-ci məsələ “İnzibati icraat haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir, birinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.58 dəq.)
Lehinə	90
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	91
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

18-ci məsələ bir oxunuşda keçir, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.59 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

19-cu məsələ “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 13.59 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	92
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

20-ci məsələ də bir oxunuşda keçir, “Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 14.00 dəq.)
Lehinə	91
Əleyhinə	1
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	93
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Bugünkü iclasın sonuncu məsələsi, yəni 21-ci məsələ “Lisenzialar və icazələr haqqında” Qanunda dəyişikliklər edilməsi barədədir, birinci oxunuşdur. Xahiş edirəm, münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 14.01 dəq.)
Lehinə	90
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	1
İştirak edir	91
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, qəbul edildi.

Bugünkü iclasımız sona çatdı. Sağ olun.